

5941 SAYILI ÇEK KANUNUNUN GETİRDİĞİ BAZI YENİLİKLER VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Şafak NARBAY^(*)

ÖZET:

5941 sayılı yeni Çek Kanununda onbir (11) madde ile birlikte iki (2) de geçici madde yer almaktadır. Çalışmamızda bu Kanunun özellikle "amacı", "bankaların özen hükümleri ve sorumlulukları", "çekin geçerlilik koşulları", "çek türleri", "muhatabin ödeme yükümlülüğü" ve "ileri düzenleme tarihli çek" konularında öngördüğü sistem ele alınacak, değerlendirme ve önerilerde bulunulacaktır. Yeni Çek Kanununun, "karşılıksız çek düzenlenmesi ve hukukî sonuçları"na ilişkin öngördüğü sistemin 3167 sayılı Kanun sisteminden önemli ölçüde ayrılması nedeniyle, kanaatimizce bu konunun ayrı bir çalışmada ele alınması daha isabetli olacaktır.

 Anahtar Kelimeler: Çek Kanunu, Keşideci, Lehdar, Muhatap, Tacir çeki, Tacir hamiline çeki, Tacir olmayan çeki, Tacir olmayan hamiline çek, Vadeli Çek.

I. Giriş

Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanarak Başbakanlığa arzı Bakanlar Kurulunca 14.4.2009 tarihinde kararlaştırılan "Çek Kanunu Tasarısı", gerekçeleri ile birlikte 8.5.2009 tarihinde Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü tarafından TBMM Başkanlığı'na gönderilmiştir. TBMM Başkanlığı da söz konusu Tasarayı, 21.5.2009 tarihinde tali komisyon olarak Avrupa Birliği Uyum Komisyonu'na, esas komisyon olarak da Adalet Komisyonu'na havale etmiştir. Adalet Komisyonu'nun 3.6.2009 tarihli 52'nci toplantısında, Tasarının daha ayrıntılı bir şekilde incelenerek gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla beş üyeden oluşan bir Alt Komisyon kurulmuştur. Alt Komisyonunda, 8-9.6.2009 tarihlerinde Tasarı üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra Adalet Komisyonu 3-4.12.2009 tarihlerinde gerçekleştirilen 53'üncü ve 54'üncü toplantılarında Tasarının, Alt Komisyonca kabul edilmiş olan metni üzerinden görüşülmesine karar vermiştir. Ve nihayet Adalet Komisyonu "Çek Kanunu Tasarısı" hakkındaki Raporunu 7.12.2009 tarihinde TBMM Başkanlığı'na sunmuştur. "Çek Kanunu Tasarısı" TBMM Genel Kurulu'nda ilk olarak 10 Aralık 2009 Perşembe günü görüşülmeye başlanmış; görüşmeler 11 Aralık

65

^(*) *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.*

Cuma günü gecenin ilerleyen saatlerine kadar sürmüş ve Tasarının maddeleri üzerindeki görüşmeler tamamlanarak Tasarının tümü üzerinde oylamaya geçilmiştir. Ancak iki kez toplantı yetersayısı bulunamayınca Tasarının tümü üzerinde yapılacak oylama 14 Aralık Pazartesi gününe kalmıştır. TBMM'nin 14 Aralık 2009 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda "Çek Kanunu Tasarısı"nın tümü, yapılan oylama sonucunda kabul edilmiş ve Tasarı kanunlaşmıştır. 5941 sayılı yeni Çek Kanunu 20 Aralık 2009 tarihli ve 27438 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun"un yürürlüğe girdiği 03.04.1985 tarihinden itibaren geçen yirmi yıllık süreçte, adı geçen Kanunda, ağırlık "karşılıksız çeki ilişkin hükümlerde olmak üzere", dört (4) kez değişiklik yapılmıştır¹. Diğer taraftan 3167 sayılı Kanunun, yine ağırlıklı olarak karşılıksız çeki ilişkin 16'ncı maddesi hükmü olmak üzere, bazı maddeleri üç kez de Anayasa Mahkemesinin incelemesine konu olmuştur². Bu tablo, sisteme yönelik eleştirileri artırmış, şüpheleri güçlendirmiştir³. Diğer taraftan 3167 sayılı Kanunda, 4814 sayılı Kanunla yapılan köklü değişikliklere rağmen ilgili çevrelerin sisteme yönelik şikâyetlerinde bir azalma olmayınca Adalet Bakanlığı'nda yeni bir kanun hazırlanması düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Ayrıca 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girince, 3167 sayılı Kanunun 5237 sayılı Kanunla teorik ve dogmatik yönden, tamamen ters bir konuma düşmesi de yeni bir Çek Kanunu yapılması düşüncesini eyleme dönüştürmüştür⁴. Nihayet, çekin güvenli bir ödeme aracı olarak itibar kazanmasında toplumsal yarar bulunması, ancak 3167 sayılı Kanunun bu konuda başarılı olamaması, dolayısıyla "sağlıklı çek kullanım önlemlerine ihtiyaç duyulması"; karşılıksız çek ile mücadelenin ağır hapis cezaları ile önlenemeyeceğinin anlaşılması nedeniyle, "suçu önleyici önlemlere yönelmesi gereği" ve "karapara aklanması ile terörün finansmanında, çekin de rol oynamasına engel olunmasının zorunluluk arz etmesi ve bu nedenin çek hesabının açılmasında ve hamiline çekte yeni yaklaşımları zorunlu kılması" gibi gerekçeler⁵ de bir araya gelince, 5941 sayılı Çek Kanununun ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

5941 sayılı yeni Çek Kanununda onbir (11) madde ile birlikte iki (2) de geçici madde yer almaktadır. Çalışmamızda bu Kanunun özellikle "amacı",

¹ 1993/3863 sayılı Kanun (R.G. 26.01.1993 - 21477); 2003/5033 sayılı Kanun (R.G.: 31.12.2003 - 25333); 2003/4814 sayılı Kanun (R.G.: 08.03.2003 - 25402) ve 2005/5348 sayılı Kanun (R.G.: 18.05.2005 - 25819).

² Bkz. AYM. 11.1.1994 - E. 1993/29, K. 1994/1; AYM. 26.9.1995 - E. 1995/8, K. 1995/50 ve AYM. 11.12.2002 - E. 2002/965, K. 2002/195. Ayrıca bkz. AYM.14.2.1989 - E. 1988/15, K. 1989/9.

³ Bkz. 5941 sayılı Çek Kanununun Genel Gerekçesi A II, N.10'da yapılan açıklamalara.

⁴ Bkz. 5941 sayılı Çek Kanununun Genel Gerekçesi A II, N.10'da yapılan açıklamalara.

⁵ Bkz. 5941 sayılı Çek Kanununun Genel Gerekçesi A III, N.11-15 arasında yapılan açıklamalara.

“bankaların özen hükümleri ve sorumlulukları”, “çekin geçerlilik koşulları”, “çek türleri”, “muhababın ödeme yükümlülüğü” ve “ileri düzenleme⁶ tarihli çek” konularında öngördüğü sistem ele alınacak, değerlendirme ve önerilerde bulunulacaktır. Yeni Çek Kanununun, “karşılıksız çek düzenlenmesi ve hukukî sonuçları”na ilişkin öngördüğü sistemin 3167 sayılı Kanun sisteminden önemli ölçüde ayrılması nedeniyle, kanaatimizce bu konunun ayrı bir çalışmada ele alınması daha isabetli olacaktır.

II. 5941 Sayılı Çek Kanunu ile Getirilen Yenilikler

1. Kanunun Amacı

Bilindiği üzere 3167 sayılı Kanununun amacı, Kanunun adından da açıkça anlaşılacağı üzere “çekle ödemelerin düzenlenmesi” ve “çek hamillerinin korunması”na özgülenmişti. Bu durum “Kapsam” kenar başlıklı 3167 sayılı Kanunun 1’inci maddesinin 1’inci fıkrasında “*Bu kanun çek kullanımı hakkındaki esasları çek hamillerinin korunmasına dair tedbirleri ve uygulanacak müeyyideleri düzenler*” şeklinde ifadesini bulmuştu. Oysa 5941 sayılı Kanun ilk olarak, Kanunun amacını çok daha geniş bir şekilde ele almış; Kanunun “*gizli, gerçek dışı ve sahibini perdeleme amaçlı hesaplara engel olmak*”, “*karşılıksız çek düzenlenmesini caydırarak çekerle itibar kazandırmak*”, “*çeki güvenli bir ödeme aracı haline getirip genel ekonomiye katkı sağlayıcı bir konuma oturtmak*” gibi toplumsal ve kamusal amaçlarının da bulunduğunu, bütün bu nedenlerle Kanunun kamuyu da koruduğu vurgulanmıştır⁷. Bu doğrultuda kanunun adı “Çek Kanunu” olarak ifade edilmiştir.

⁶ 5941 sayılı Çek Kanununda, aynen TTK Tasarısında olduğu gibi, çeki keşide eden (çeken) kişi hakkında “keşideci” kavramı değil; “düzenleyen” kavramı kullanılmıştır. Daha önceki bir çalışmamızda TTK Tasarısında, “poliçe” ve “çek” çekenler hakkında “düzenleyen” kavramının kullanılmasının isabetli olmadığını; çünkü üç taraflı ve temelde bir havale ilişkisini içeren poliçe ve çek için “düzenleyen” kavramının kullanılmasının bu senetleri tam olarak ifade etmekte yetersiz olduğunu; yürürlükteki 6762 sayılı TTK’da poliçe ve çek için, bir keşide etme durumu söz konusu olduğundan, bu senetleri çeken kişi “keşideci”; bir düzenleme durumu söz konusu olduğu için de bono hakkında “tanzim eden” kavramının kullanıldığını, dolayısıyla poliçe ve çek’in düzenlenmesinin değil; “keşide edilmesi”nin, bu senetlerdeki üçlü ilişkiyi daha doğru bir şekilde ifade edeceğini belirtmiş ve Tasarırı bu açıdan eleştirmiştik [bkz. NARBAY, Şafak, *Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Kıymetli Evrak Hukuku Kitabında Yapılan Düzenlemeler ve Değişiklik Önerilerimiz*, Prof. Dr. İrfan BAŞTUĞ Anısına Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Özel sayı, İzmir, 2005, s. 178-179 (Armağan)]. Aynı eleştirilerimiz Çek Kanununda tercih edilen terminoloji açısından da geçerlidir. Öğretide Helvacı da “Çek Kanunu Tasarısı” ile ilgili görüşlerini ortaya koyduğu çalışmasında, Çek Kanunu Tasarısının “keşide etmek” yerine “düzenlemek” ve “keşideci” yerine “düzenleyen” ifadelerine yer vermesinin doğru olmadığını; “keşide etmek” ibaresinin çek kurumuna özgü olduğunu, “keşide etmenin” çekteki üçlü ilişkiye işaret ettiğini ve çekerle münhasır bir ifade olarak kullanıldığını, kanaatimizce de yerinde olarak belirtmekte ve Tasarırı bu noktada eleştirmektedir (bkz. HELVACI, Mehmet, *Çek Kanunu Tasarısının Genel Olarak Değerlendirilmesi*, Batider, Aralık 2009, Cilt XXV, Sayı 4, s. 231).

Buradaki açıklamalarımızda herhangi bir karışıklığa yol açmamak için, kanunkoyucu açılarından doğru bir tercih olmasa da, kanunî terminolojiyi kullanacağız.

⁷ Bkz. 5941 sayılı Çek Kanununun Genel Gerekçesi C II başlığı, Paragraf N.21’de yapılan açıklamalara.

5941 sayılı Çek Kanununun amacının, 3167 sayılı Kanunun amacına göre çok daha geniş bir alanı kapsadığı, Kanunun “Amaç ve kapsam” kenar başlıklı 1’inci maddesinin 1’inci fıkrasının “*Bu Kanunun amacı, çek defterlerinin içeriklerine, çek düzenlenmesine, kullanımına, çek hamillerinin korunmalarına ve kayıt dışı ekonominin denetim altına alınması önlemlerine katkıda bulunmaya ilişkin esaslar ile çekin karşılıksız çıkması ve belirlenen diğer yükümlülükler aykırılık hâllerinde ilgililer hakkında uygulanacak yaptırımları belirlemektir*” ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır. Böylece yeni Çek Kanunu, “çek hamillerinin korunması”na yönelik amacının yanında, “kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına yönelik önlemlere katkıda bulunma” ve aynı zamanda, “karşılıksız çek ve Kanunda belirlenen diğer yükümlülükler aykırılık durumlarında ilgililer hakkında uygulanacak yaptırımları belirleme” amacı da taşımaktadır.

Çekin hukukî niteliği, bir “kıymetli evrak” olması, “kanunen emre yazılı senet” karakteri taşıması, poliçe ve bono ile birlikte “kambiyo senetleri” içinde yer alması, “nitelikli bir havale ilişkisini bünyesinde barındırması” ve bir “ödeme aracı” olmasıdır⁸. Oysa yeni Çek Kanunu ile çekte, “kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasının sağlanması”, “terörün finansmanının önüne geçilmesi” ve “karaparanın aklanmasının engellenmesi” gibi hukukî niteliği ile bağdaşmayacak işlevler yüklenmiştir ki, bu yaklaşım tarzı tamamen Türk Hukukuna özgü olup, bir parçası olduğumuz Cenevre Yeknesak Kuralları ve aynı zamanda mehaz hukuk sistemi ile de uyumlu değildir⁹. Nitekim öğretide *Helvacı*¹⁰, özel hukuka ilişkin bir kanunun, kamu hukukuna

⁸ Çekin “hukukî niteliği” konusunda ayrıntılı açıklamalar için bkz. ÖZTAN, Fırat, *Kıymetli Evrak Hukuku*, 2. Bası, Ankara 1997, § 56, s. 1029-1033; KENDİGELEN, Abuzer, *Çek Hukuku*, Gözden Geçirilmiş, Güncelleştirilmiş 4. Bası, İstanbul 2007, s. 33-41; POROY Reha/TEKİNALP Ünal, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, 18. Bası, İstanbul 2007, N. 425, N. 427; KENDİGELEN Abuzer/ÜLGEN Hüseyin/HELVACI Mehmet/KAYA Arslan, *Kıymetli Evrak Hukuku*, Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası’dan Altıncı (Tıpkı) Bası, İstanbul 2009, s. 190, N. 7-9.

⁹ Her ne kadar Tasarının gerekçelerinde “*Tasarıda, Cenevre Yeknesak Kanununa titizlikle uyularak, vergi incelemelerinde kolaylık sağlayabilecek ve caydırıcı olabilecek bazı önlemler öngörülmüştür (Genel Gerekçe, IV, Paragraf n.24)*”; “*Bu Kanun Tasarısında yapılan düzenlemelerle, Türk Ticaret Kanununun Cenevre Yeknesak Kurallarını esas alan çekle ilgili hükümlerinde herhangi bir değişiklik yapılmamasına özen gösterilmiştir (madde 1’in gerekçesi, 2’nci cümle)*” şeklinde ifadelerle yer verilmişse de ne Cenevre Yeknesak Kurallarında ne de mehaz İsviçre (ve Alman) Hukuk Sistemlerinde çekte “*ödeme aracı olma niteliği (Zahlungsmittel-Zahlungsfunktion)*” dışında bir işlev yüklenmiştir [bkz. FELLER, A. H., “*The International Unifications of Laws Concerning Checks*”, Harvard Law Review, 1932, Vol. 45, Iss. 4, p. 668-696 (çev.: ACAR, Serdar, *Çekler Hakkındaki Hukuklara Dair Uluslararası Birleştirme*, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi’ye Armağan, I. Cilt, İstanbul 2009, s. 45-68)]. Nitekim Çek Kanunu Tasarısının TBMM Genel Kurulu’nda yapılan görüşmelerinde de çekte yüklenen bu yeni işlevlerle ilgili olarak eleştiriler yapılmış; “çekin, bir ödeme aracı olduğu”, bunun dışında çekin hiçbir amaçla kullanılmayacağı, “çekin terörün finansmanını önlemek, kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına almak ya da karaparanın aklanmasının engellenmesini sağlamak gibi bir işlevinin bulunmadığı”; “çekin amacının, işlevinin, görevinin Türk Ticaret Kanununda açıkça belli olduğu” ve “çekin, kayıtsız ve koşulsuz belli bir miktarın ödenmesi emrini içerdiği”ne ilişkin görüşler, kanaatimizce de son derece isabetli bir şekilde ortaya konulmuştur [bkz. Ali Rıza ÖZTÜRK’ün 10 Aralık 2009 Perşembe günü Tasarının tümü üzerinde yapmış olduğu açıklamalara (Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 29. Birleşim, s. 24)].

¹⁰ HELVACI, s. 239, 248.

özgü düşüncelerle düzenlenmesinin doğru olmadığını; kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması amacına yönelik düzenlemelerin mali mevzuat çerçevesinde yapılmasının uygun ve yararlı olacağını, kanaatimizce de yerinde bir şekilde ifade etmektedir.

2. Bankaların Özen Hükümleri ve Sorumlulukları

A. Genel Olarak

Kanunun "Genel Gerekçe" bölümü "C V" başlığı, "26" numaralı paragrafında aynen "*Tasarının (Kanunun) yeniliklerinden biri de, çekle işleyecek hesaplarda bankaların gösterecekleri özel hükümlerinin ve bu hükümler bağlamında bankaların sorumluluklarının ağırlaştırılmasıdır*" ifadeleri yer almaktadır. Bu durum, Kanunun "*Bankanın araştırma yükümlülüğü, çek hesapları ve çek defterleri*" kenar başlıklı 2'nci madde düzenlemesinde somut hale getirilmiştir. Ancak buradaki açıklamalarımızda, 5941 sayılı Çek Kanununun bankalar için öngördüğü tüm özen hükümleri ve sorumlulukları değil; özellikle m. 2 çerçevesinde getirilen yeni düzenlemeler incelenecektir.

B. Bankalarla İlgili Yeni Özen Hükümleri

a- Çek Kanunu m. 2/f. 3 hükmüne bakıldığında, bankaların çek hesabı açarken talep edeceği belgelerin kapsamının genişletilmiş ve çek hesabının kapatılmasından sonra bu belgeleri saklama süresinin uzatılmış olduğu görülmektedir. Buna göre, bankalar çek hesabı açarken, 3167 sayılı Kanun m. 3/f. 3'te belirtilen belgelerden¹¹ farklı olarak "*çek hesabı açtırmak isteyenlerin yasadaklılık durumuna ilişkin adli sicil kayıtlarını*", bu kişilerin açık kimliklerinin tespit edilebilmesi amacıyla fotoğraflı nüfus cüzdanı *dışında pasaport veya sürücü belgesi örneklerini*", çek hesabı açtırmak isteyen kişi esnaf veya sanatkâr ise "*esnaf ve sanatkâr sicili kayıtlarını*" almakla yükümlü kılınmışlardır. Bankalar aynı zamanda, çek hesabının kapatılması hâlinde bu kayıtları, hesabın kapatıldığı tarihten itibaren "*on yıl*" süreyle saklamak zorundadırlar. Diğer taraftan şayet "*çek hesabı açtırmak isteyen kişinin yerleşim yeri yurt dışında bulunuyorsa*", Çek Kanunu hükümlerine göre kendisine gerekli tebligatların yapılabilmesi amacıyla *bu kişinin bankaya kendisi ile ilgili olarak Türkiye'de bir adres bildirmek zorunda olduğu hüküm altına alınmıştır*.

Görüldüğü üzere yeni Çek Kanunu m. 3/f. 3 düzenlemesiyle, 3167 sayılı Kanun hükümlerinden farklı olarak, **çek hesabı açtırmak isteyen kişilerle ilgili istenecek kayıtların sayısı ve alternatifleri çoğaltılmış ve bu kayıtların saklama süresi beş yıldan on yıla çıkarılmıştır**.¹²

¹¹ Bunlar, 3167 sayılı Kanun m. 3/f. 3'te de istenilen "*yerleşim yeri belgesi*", "*vergi kimlik numarası*" ve "*tacir olanların ayrıca ticaret sicili kayıtları*" belgeleridir.

¹² Çek Kanunu m. 2/f. 2'de gerçekleştirilen bu değişiklikler (on yıllık saklama süresi dışındaki), "Çek Kanunu Tasarısı'nın Adalet Alt Komisyonunda yapılan görüşmelerinde fıkra metnine dahil edilmiş olup; bu değişiklikler aynı şekilde Adalet Komisyonunca da uygun görülerek kabul edilmiştir [bkz. 7.12.2009 tarihli ve Esas No: 1/70, Karar No: 27 olan Adalet Komisyonu Raporu (TBMM, Dönem: 23 Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 445, s. 20)]. Söz konusu bu değişiklikler daha sonra TBMM Genel Kurulu'nda da kabul edilerek madde metninde yerini almıştır.

Burada, mevcut çek hesabı sahiplerinin durumunun ne olacağı sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir. 3167 sayılı Kanun döneminde adı geçen Kanuna uygun bir şekilde çek hesabı açtırmış ve bu hesabı işlemeye devam eden gerçek ya da tüzel kişilerden muhatap banka, yukarıda belirttiğimiz ve 5941 sayılı Çek Kanunu m. 2/f. 2’de öngörülen “yeni belgeleri” bankaya ibraz etmeleri konusunda bir istemde bulunamaz. Çünkü 5941 sayılı Çek Kanunu m. 2/f. 2-c.1 hükmünde, söz konusu bu yeni belgelerin, “çek hesabı açtırmak isteyenlerden” alınması gerektiği ifade olunmuştur. Dolayısıyla muhatap banka, 5941 sayılı Çek Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten, yani 20.12.2009 tarihinden sonra çek hesabı açtırmak isteyenlerden m. 2/f. 2’de belirtilen belgeleri almak durumundadır.

b- Çek Kanununun 2’nci maddesinin 3’üncü fıkrasında, 3167 sayılı Kanunda “açıkça” hüküm altına alınmamış bir konuya da açıklık getirilmiştir. Buna göre, ilgilinin veya yasal temsilcisinin imzası olmadan çek hesabı açılmayacaktır. Ayrıca, yasal temsilci dışında, vekil tarafından da çek hesabı açılacağına fıkra düzenlemesi ile açıklık getirilmiştir. Başka bir deyişle, bir kişi açıkça irade açıklamasında bulunmadıkça, kendi adına çek hesabı açılmayacaktır. Çek Kanunu m. 2/f. 3 hükmü ile bu konuya özellikle vurgu yapılmıştır.

c- Yine söz konusu fıkra hükmüne göre, adına çek hesabı açılmasını isteyen kişi, “tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmadığı” ve “kendisi hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı” hususlarında bankaya yazılı beyanda bulunmak zorundadır¹³. Aynı zamanda bu kişi, çek hesabı açılırken kendisine verilen çek defterinin tamamını kullanıp da, bankaya, aynı hesaptan yeni bir çek defteri verilmesi istemini yönelteceği her durumda da, “tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmadığı” ve “kendisi hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı” hususunda yazılı beyanda bulunmakla yükümlü kılınmıştır. Şayet çek defteri tüzel kişi adına isteniyorsa, tüzel kişiler adına verilecek beyannameye ayrıca, “tüzel kişinin yönetim organında görev yapan, temsilcisi olan veya imza yetkilisi olan kişilerin çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı” belirtilmek zorundadır. Aksi takdirde banka, istem sahibine yeni bir çek defteri vermeyecektir ve de vermemelidir¹⁴. Şayet bir gerçek kişi, m. 2/f. 3’te belirtilen yükümlülüğüne aykırı olarak “bankaya gerçek dışı beyanda bulunacak olursa”, Çek Kanunu m. 7/f. 3 düzenlemesinin 1’inci cümlesi hükmü uyarınca hapis cezası ile cezalandırılacaktır¹⁵.

¹³ Çek Kanununda “gerçeğe aykırı beyanda bulunmanın yaptırımı” olarak “hapis cezası” öngörülmüştür (bkz. 5941 sayılı Çek Kanunu m. 7/f. 3-c. 1: “2’nci maddenin üçüncü fıkrasındaki yükümlülüğe aykırı olarak bankaya gerçek dışı beyanda bulunan kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”).

¹⁴ Muhatap banka, Çek Kanunu m. 2’nin “sağlanması ve saklanması gereken bilgi ve belgelere ilişkin hükmüne aykırı hareket ederse”, örneğin çek hesabı açtırmak isteyen kişinin “yasaklılık durumuna ilişkin adli sicil kaydını” almaksızın kendisine çek hesabı açacak olursa, Çek Kanunu m. 7/f. 10 hükmü uyarınca, banka hakkında Cumhuriyet savcısı tarafından beşyüz Türk Lirasından beşbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası yaptırımı uygulanacaktır.

¹⁵ 5941 sayılı Çek Kanunu m. 7/f. 3-c. 1: “2’nci maddenin üçüncü fıkrasındaki yükümlülüğe aykırı olarak bankaya gerçek dışı beyanda bulunan kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”.

Diğer taraftan, Çek Kanunu m. 7/f. 3-c. 2 hükmü uyarınca, “çek hesabı açtırmak amacıyla bankaya başvuran kişiden beyanname alınmadan” veya “çek hesabı açtırmak isteyen kişi, hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunduğu ilişkin beyanname vermesine” karşın, kendisine çek defteri verilmişse ya da “hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunduğu ilişkin beyanname verilmiş kişinin yönetim organında görev yaptığı veya temsilcisi ya da imza yetkilisi olduğu tüzel kişiye çek defteri verilmişse”; **bu kişilere çek defteri veren banka görevlileri adli para cezası ile cezalandırılacaktır**¹⁶. Bu fıkra düzenlemesinin, aynı maddenin 7’nci fıkra hükmü ile birlikte değerlendirilmesi gerekir. Çünkü 7’nci fıkrada, bir kişi hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olmasına karşın, bu yasağı görmezden gelerek söz konusu kişi adına çek hesabı açan banka görevlisinin “*üç aydan bir yıla kadar hapis cezası*” ile cezalandırılacağı belirtilmiştir¹⁷. Bu durumda, bir banka görevlisi, “*hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişiye çek hesabı açarsa*” **üç aydan bir yıla kadar hapis cezası** ile cezalandırılacak; buna karşılık aynı banka görevlisi, “*hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunan kişiye çek defteri verirse*”, elli günden yüzelliğine kadar **adli para cezası** yaptırımına maruz kalacaktır.

Görüldüğü üzere yapılan bu düzenlemelerle, bir yandan çek hesabı açtırmak amacıyla bankaya başvuran kişinin, bankaya karşı gerçeğe aykırı beyanda bulunmasının; diğer yandan ilgili banka görevlisinin, kendisine çek hesabı açılmaması gereken ya da çek defteri verilmemesi gereken bir kişiye çek hesabı açması veya çek defteri vermesinin önüne geçilmesi amaçlanarak, kanaatimizce, çekin piyasada daha da güvenli bir ödeme aracı olarak dolaşımında bulunması sağlanmış olacaktır.

Ancak, 5941 sayılı Çek Kanunundan önce açılmış ve işleyen çek hesabı sahiplerinin, Çek Kanunu m. 2/f. 3-c. 2 hükmü uyarınca bankaya, “*tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmadığı*” ve “*kendisi hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı*” hususunda yazılı beyan verme yükümlülükleri bulunmamaktadır. Çünkü fıkra düzenlemesinde bu beyanın, ilk defa çek hesabı açtırmak isteyen gerçek ya da tüzel kişi tarafından bankaya verileceği belirtilmiştir. Buna karşılık önemle belirtilmelidir ki, 3167 sayılı Kanun döneminde açılmış mevcut çek hesabına bağlı olarak 5941 sayılı Çek Kanununun yürürlüğe girdiği 20.12.2009 tarihinden sonra bankadan “*yeni bir çek defteri verilmesini isteyen kişi*”, her defasında “*tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmadığı*” ve “*kendisi hakkında çek düzenleme ve çek hesabı*

¹⁶ 5941 sayılı Çek Kanunu m. 7/f. 3-c. 2: “Beyanname almadan veya beyannameye rağmen, hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunan kişiye veya bu kişinin yönetim organında görev yaptığı veya temsilcisi ya da imza yetkilisi olduğu tüzel kişiye çek defteri veren banka görevlileri elli günden yüzelli güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır”.

¹⁷ 5941 sayılı Çek Kanunu m. 7/f. 7: “Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi adına çek hesabı açan banka görevlisi, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”.

açma yasağı bulunmadığı” hususunda bankaya yazılı beyan vermek zorundadır.¹⁸ Şayet çek defteri tüzel kişi adına isteniyorsa, tüzel kişi adına beyanname verilmeli ve verilecek beyanname ayrıca, tüzel kişinin yönetim organında görev yapan, temsilcisi olan veya imza yetkilisi olan kişilerin çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunmadığı belirtilmelidir.

d- Eğer bir gerçek kişi hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı bulunuyor ve bu kişi, bir tüzel kişinin yönetim organında görev yapıyor veya bu tüzel kişinin temsilcisi sıfatını taşıyor ya da tüzel kişinin imza yetkilisi durumunda bulunuyor ise, banka, yöneticisi, temsilcisi ya da imza yetkilisinin böyle bir durumu olan tüzel kişiye ne çek hesabı açacaktır ne de çek defteri verecektir. Bu durum Çek Kanunu m. 2/f. 4’te açıkça hüküm altına alınmıştır¹⁹. Düzenlemenin amacı, hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı bulunan kişilerin, tacir sıfatını haiz tüzel kişilerin yönetim organında görev yapmasının, temsilci veya imza yetkilisi olmasının önüne geçmek, bu duruma engel olmaktır. Buna göre, bir tacir tüzel kişinin yönetim organında görev yapan, temsilcisi veya imza yetkilisi olan kişilerden biri hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı mevcut ise, bu tüzel kişi adına çek hesabı açılmayacak veya bankada daha önceden Kanuna uygun bir şekilde açılmış çek hesabı bulunuyorsa, bu tüzel kişiye çek defteri verilmeyecektir²⁰.

3. Çekin Geçerlilik Koşulları

a- Bir çekte bulunması gerekli olan unsurlar, 6762 sayılı TTK m. 692’de altı (6) bent halinde sayılmıştır. Bunlardan hangilerinin bulunmamasının, senedin çek olarak geçersizliğine yol açacağı da TTK m. 693 düzenlemesinde hükme bağlanmıştır. Bu iki madde düzenlemesi bir senedin, hangi unsurları içerdiği, bir başka deyişle hangi şekil şartlarını taşıdığı takdirde çek olarak geçerli sayılacağını açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte 4814 sayılı Kanunla değişik 3167 sayılı Kanun m. 3/f. 2’de²¹ de bir çek yaprağında bulunması gereken ve 6762 sayılı TTK m. 692’de yer almayan birtakım unsurlara yer verilmiş ve bu unsurlardan “*hesap sahibinin vergi kimlik numarasının*” çek metninde yer almamasının çeki geçersiz kılacağı; buna karşılık “*çek hesabının bulunduğu şubenin adı*” ve “*hesap numarası*” unsurlarının bulunmamasının ve ayrıca “*bankalarca baskı şekline ilişkin esaslara aykırı*

¹⁸ REİSOĞLU, Seza, *Yeni Çek Kanunu ve Hukukî Sorunlar*, s. 2, http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Konferans_Sunumlari/SR_yeni_cek_kanunu_ve_degerlendirilm_esi_07012010.pdf. Erişim tarihi: 11.02.2010, (Yeni Çek Kanunu).

¹⁹ 5941 sayılı Çek Kanunu m. 2/f. 4: “*Hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı bulunan gerçek kişinin, yönetim organında görev yaptığı, temsilcisi veya imza yetkilisi olduğu tüzel kişiye çek defteri verilmez*”.

²⁰ Bkz. 5941 sayılı Çek Kanunu m. 2/f. 4’ün gerekçesine.

²¹ 3167 sayılı Kanun m. 3/f. 2-c. 2: “*Çek defterlerinin her yaprağına, çek hesabının bulunduğu şubenin adı, hesap numarası ve hesap sahibinin vergi kimlik numarası yazılır; ancak, hesap sahibinin vergi kimlik numarası hariç olmak üzere bunların yazılmamış olması veya bankalarca baskı şekline ilişkin esaslara aykırı davranılması çekin geçerliliğini etkilemez*”.

davranılmasının” çekin geçerliğini etkilemeyeceği hüküm altına alınmıştır. 4814 sayılı Kanun ile 3167 sayılı Kanunda yapılan bu değişiklik, “hesap sahibinin vergi kimlik numarası”nın niteliği konusunda yeni bir tartışmayı gündeme getirmiş²²; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 2005 yılında verdiği bir kararında “hesap sahibinin vergi kimlik numarası”nın çek metninde yer almamasının çeki geçersiz kılmayacağını belirtmiştir²³.

b- 5941 sayılı Çek Kanunu, bir senedin ne zaman çek olarak nitelendirileceği konusunda her türlü duraksamanın önüne geçmek amacıyla, m. 2/f. 7 ve m. 2/f. 9 hükümlerinde bu konuya açıklık getirmiştir. Fıkra 7 düzenlemesine göre, çek defterinin her bir yaprağına, “çek hesabının numarası”, “çek hesabının bulunduğu banka şubesinin adı”, “çek hesabı sahibi gerçek kişinin adı ve soyadı, tüzel kişinin adı” ve “çek hesabı sahibi gerçek veya tüzel kişinin vergi kimlik numarası” yazılacaktır. Ancak bu unsurların yazılmaması, çeki kesinlikle geçersiz kılmayacaktır. Bu durum, m. 2/f. 9’da “Türk Ticaret Kanunundaki unsurları taşıması kaydıyla, düzenlenen çekin bu maddede yer alan koşullara aykırı olması çekin geçerliliğini etkilemez” denilmek suretiyle “açıkça” ifade edilmiştir. Dolayısıyla bir senedin, çek olarak geçerli olup olmadığının tespitinde, Türk Ticaret Kanunu düzenlemelerine bakılacak ve buna göre hüküm verilecektir²⁴. Böylece Türk öğreti ve uygulamasında, 4814 sayılı Kanunla yapılan değişiklikten sonra gündeme gelen tartışmalar da sona erdirilmiştir. Yapılan bu düzenleme kanaatimizce son derece yerinde olmuştur²⁵. Ancak burada bir noktayı da belirtmek gerekir: Yeni Çek Kanununun bu açık düzenlemesi karşısında, bir kişi, matbu çek yaprağı kullanmaksızın, boş bir kâğıda ister elle, ister bilgisayar ortamında, 6762 sayılı TTK m. 692 ve m. 693’e uygun olarak bir çekte yer alması gereken unsurları yazarsa, bu belge, Türk Ticaret Kanunu anlamında “çek” olarak nitelendirilecektir²⁶.

c- Çek Kanununun öngördüğü ve çek üzerinde yer alacak kayıtlardan biri de, m. 2/f. 8’de belirtilmiştir. Buna göre şayet bir gerçek kişi, tüzel kişi adına çek düzenliyorsa, bu kişinin adı, düzenlenen çek üzerine açıkça yazıl-

²² Bu konuda ayrıntılı ve tatmin edici açıklamalar için bkz. KENDİGELEN, s. 105-114 ve ayrıca NARBAY, Şafak, “3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun”da Değişiklik Yapan 4814 Sayılı Kanunun “Çekte Şekil Şartları” ve “Muhatabın Ödeme Yükümlülüğü” Konuları Açısından İncelenmesi, AÜEHFD, C. VII, S. 1-2 (Haziran-2003), s. 472-489 (4814 Sayılı Kanun); ALIŞKAN, Murat, Çek Kanunu Kapsamındaki Çek, Kasım-Aralık 2009, Sayı 63-64, s. 14-26 ve özellikle s. 28-33.

²³ YHGK, 08.06.2005 - E. 2005/12-357, K. 2005/363, (Legalbank Karar Bankasından alınmıştır <http://www.legalbank.net/belge.aspx?id=380988&ara=>. Erişim Tarihi: 22.01.2010).

²⁴ Çek Kanunu m. 2/f. 7’nin ve m. 2/f. 9’un gerekçelerinde de “Çek Kanununun, Türk Ticaret Kanununun bir çek için aradığı kurucu unsurlara ek bir koşul getirmediği” açıkça vurgulanmıştır. Ayrıca bkz. ÖZGENÇ, İzzet, Çek Kanunu, Ankara, 2010, s. 66-67.

²⁵ Helvacı da, bu düzenleme ile TTK ve Çek Kanunu arasında çekte bulunması gereken unsurlar açısından farklılıkların giderilerek, mevzuat birliği sağlandığını ifade etmekte ve yapılan bu değişikliği olumlu olarak değerlendirmektedir (bkz. HELVACI, s. 250).

²⁶ KENDİGELEN, s. 71-52 ve s. 122; NARBAY, 4814 Sayılı Kanun, s. 482; aynı doğrultuda ALIŞKAN, s. 33.

mak zorundadır. 3167 sayılı Kanunun uygulamasında, bir tüzel kişi adına çek düzenleyen gerçek kişinin kimliğinin çoğu zaman çek yaprağı üzerindeki bilgilerden anlaşılabilmesi; bazı olaylarda, ilgili tüzel kişinin, adına düzenlenen çekte sahip çıkılmaması ve söz konusu bu çekin karşılıksız çıkması durumunda, yaptırım uygulanamaması, yeni Çek Kanununda böyle bir düzenleme yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Böylece, tacir olsun veya olmasın, bir tüzel kişi adına çek düzenleyen gerçek kişinin adı ve soyadı, düzenlenen çek üzerinde açıkça yer almalıdır. Hükmün gerekçesinde, tüzel kişi adına çeki düzenleyen gerçek kişinin adının ve soyadının, çek yaprağı üzerine “matbu olarak”, “kaşe basılmak suretiyle” veya “el yazısı” ile yazılabileceği isabetli bir şekilde ifade edilmiştir²⁷.

4. Çek Türleri

5941 sayılı Çek Kanununun getirdiği en dikkat çekici yeniliklerden biri de, Kanunda, bu zamana kadar Türk Hukuku öğretisi ve uygulamasında ve aynı zamanda mehzaz hukuk sistemlerinde de söz konusu olmayan “yeni çek türlerinin” öngörülmüş olmasıdır²⁸. Yeni Çek Kanunu m. 2/f. 6-c. 2 düzenlemesinde “tacir olan ve tacir olmayan kişilere verilecek çekler ile hamiline düzenlenecek çekler, açıkça ayırt edilebilecek biçimde bastırılır” hükmü yer almaktadır. Bu hükmü göre, tacir olan kişilere özgü “tacir çeki”; tacir olmayanlara özgü “tacir olmayan kişi çeki” ve “hamiline yazılı çek” olmak üzere üç farklı çek türü oluşturulmuştur²⁹.

Ayrıca, söz konusu fıkranın 3’üncü cümlesinde (m. 2/f. 6-c. 3) “hamiline düzenlenecek çekler için sadece bu çeklere ilişkin işlemlerin işlendiği ayrı çek hesapları açılacağı” belirtilmiştir. Eğer bir çek, hamiline düzenlenecek ise, bu tür çekler için “hamiline çek defteri yapraklarının kullanılması gerektiği” fıkranın dördüncü cümlesinde hüküm altına alınmıştır. Nihayet fıkranın son cümlesinde, hamiline düzenlenecek çek yapraklarının üzerinde “hamiline” ibaresinin matbu olarak yer alması gereği ifade edilmiştir. Yapılan bu düzenlemeleri daha ayrıntılı bir şekilde inceleyelim:

²⁷ Bkz. 5941 sayılı Çek Kanunu m. 2/f. 8’in gerekçesine.

²⁸ Bu husus 5941 sayılı Çek Kanununun Genel Gerekeçe “III-Tacir Çeki” başlıklı 22 numaralı paragrafının 1’inci cümlesinde “Çekler hakkındaki Cenevre Yeknesak Kanunu, dolayısıyla Birliğe dâhil Avrupa ülkeleriyle Türk Ticaret Kanununun bu Anlaşmadan alınmış bulunan çeklere ilişkin hükümlerinde, tacirlerin düzenledikleri çekler ‘tacir çeki’ ile tacir olmayan kişilere ait çekler arasında hüküm farkı yoktur. Yabancı ve yerli öğretilerde de böyle bir ayırım bulunmamaktadır” denilmek suretiyle “açıkça” belirtilmiştir. Bununla birlikte Genel Gerekeçede, bu ayırımın, Tasarı sisteminin bir gereği olduğu ve böylece çekte güvenin artırılmasının amaçlandığı vurgulanmış ve bu ayırımın, Türk Ticaret Kanunundaki çekte ilişkin hükümlerde herhangi bir değişiklik yapmadığı, etkisinin sadece bu Tasarıya (Kanuna) özgülenmiş bulunduğu ifade edilmiştir (bkz. Genel Gerekeçe, III-Tacir Çeki, Paragraf N. 22).

²⁹ Çek Kanunu Tasarısının TBMM Genel Kurulu’nda yapılan görüşmelerinde “çek”in bu tür ayrımlara tabi tutulması eleştirilmiş ve böyle bir tür ayırımın sadece bizim hukuk sistemimize özgü olduğu ve bu uygulamanın oldukça büyük sorunlara yol açacağı belirtilmiştir (bkz. TUR-GUT DİBEK’in Çek Kanunu Tasarısı m. 3 ile ilgili yapılan görüşmelerdeki ifadelerine. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 23. Dönem 4. Yasama Yılı 29. Birleşim 10/Aralık/2009 Perşembe, s. 55)

a- Çek Kanunu m. 3/f. 6 düzenlemesiyle öncelikli olarak, “tacir olan kişi” ile “tacir olmayan kişi”nin düzenleyeceği çeklerin birbirinden ayırılması hedeflenmiştir. Buna göre, bir kişi tacir statüsünde ise, “bir ticarî ilişki çerçevesinde” ve “tacir sıfatıyla” düzenleyeceği çekin münhasıran tacir kişiye özgü çek olması gerekir. Böyle bir düzenleme yapılmasının amacı fıkra gerekçesinde, “kayıt dışı ekonominin denetim altına alınması önlemlerine katkıda bulunulma” olarak belirtilmiştir³⁰. Dolayısıyla “tacir çeki”, ancak kişinin tacir sıfatıyla hareket ettiği bir ticarî ilişki çerçevesinde düzenlenebilecektir. Fıkra düzenlemesi ile getirilmek istenen, **tacir olmayan kişinin, kendi adına tacir çeki düzenleyememesi** ve aynı zamanda **tacir kişinin de, iştiğal ettiği ticarî faaliyet dışında bulunduğu, yani adı alanına ilişkin olarak tacir çeki ya da ticarî faaliyet alanıyla ilgili bir iş için tacir olmayanlara özgü çek düzenleyememesinin sağlanmasıdır**. Ancak 5941 sayılı Çek Kanunu sistemi incelendiğinde, sadece bir tacirin *ticarî işletmesiyle ilgili iş ve işlemlerinde, tacir olmayan kişinin çek defterini kullanarak çek düzenlemesi ve/veya çek düzenlemesi durumunda hapis cezası ile cezalandırılacağı* belirtilmiş³¹; buna karşılık bir (gerçek kişi) tacirin adı alanı ile ilgili olarak “tacir çeki” düzenlemesi durumunda nasıl bir yaptırım uygulanacağı Çek Kanununda düzenlenmemiştir. Bunun gibi bir gerçek kişi tacirin, ticarî olmayan alanında (adı alanında) tacir çeki kullanması olasılığında nasıl bir yaptırım uygulanacağı da Çek Kanununda belirtilmemiştir. Bir kez daha belirtmek gerekirse her ne kadar kanunkoyucu m. 2/f. 6’nın gerekçesinde “Böylece tacir çeki, ancak kişinin tacir sıfatıyla bulunduğu bir ticarî ilişki çerçevesinde düzenlenebilecektir. Tasarının 7’nci maddesinin birinci fıkrası ile birlikte değerlendirildiğinde, tacir olmayan kişinin, kendi adına tacir çeki düzenleyememesi; **keza, tacir kişinin de, iştiğal ettiği ticarî faaliyet dışında bulunduğu ticarî ilişkiler bağlamında tacir çeki düzenleyememesinin sağlanması amaçlanmıştır**” denilse de, bir gerçek kişi tacirin, iştiğal ettiği ticarî faaliyet dışında bulunduğu alanda (adı alan) tacir çeki düzenlemesine herhangi bir yasal engel bulunmamaktadır; çünkü Çek Kanunu m. 7/f. 1 düzenlemesinde, **sadece**, bir tacirin (ister gerçek, ister tüzel kişi tacir olsun) ticarî faaliyet alanında tacir olmayanlara özgü çek düzenlenmesi durumunda, gerek düzenleyen gerek düzenlenen kişinin hapis cezası ile cezalandırılacağı öngörülmüştür.

Kanaatimizce kanunkoyucu fıkranın gerekçesinde ortaya koyduğu amacını Kanuna yansıtamamıştır. Bunun için m. 7/f. 1 hükmünün yeniden kaleme alınması gerekmektedir.

³⁰ Bkz. 5941 sayılı Çek Kanunu m. 2/f. 6’nın gerekçesine ve ayrıca, Tasarının tümü üzerinde yapılan görüşmelerde Adalet Komisyonu Başkanı **Ahmet İYİMAYA**’nın açıklamalarına. İYİMAYA, çekin kendi içerisinde bu şekilde bir ayrıma tabi tutulmasının hukuksal bir işlevinin bulunmadığını, bu ayrımın “mali bir mücadeleyi, kayıt dışılığı, terörün finansmanını ve karaparayı denetlemeye yönelik olduğunu” belirtmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı, 23. Dönem 4. Yasama Yılı 29. Birleşim 10/Aralık/2009 Perşembe, s. 22).

³¹ **5941 sayılı Çek Kanunu m. 7/f. 1:** “Tacirin ticarî işletmesiyle ilgili iş ve işlemlerinde, tacir olmayan kişinin çek defterini kullanarak çek düzenleyen ve düzenlenen kişi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”.

b- “Çek Kanunu Tasarısı”nın TBMM’de yapılan görüşmelerinde “*Esnaf ve sanatkâr odalarına kayıtlı kişilerin, talep etmeleri halinde, tacir kişilere verilen çekleri kullanabilmelerine imkân sağlanması, ticarî hayat ve hakkaniyet bakımından daha doğru olacaktır*” gerekçesiyle³² 2’nci maddede “*Esnaf ve sanatkâr odalarına kayıtlı olanlardan, tacir kişilere özgü çek hesabı açtıranlar hakkında bu Kanunun tacirlere ilişkin hükümleri uygulanır*” şeklinde 11’inci fıkra hükmü eklenmesi yönünde bir önerge verilmiş ve verilen önerge gerek Komisyon, gerek Hükümet ve gerek TBMM Genel Kurulu tarafından kabul edilerek Çek Kanunu m. 2 düzenlemesine 11’inci fıkra olarak eklenmiştir³³.

Bir gerçek kişi tacir, ticarî faaliyetlerine ilişkin olarak “**tacir olmayanlara özgü**” çek kullanamayacakken, bu durum Kanunda açıkça yasaklanmış ve aykırı davranış cezaî yaptırıma bağlanmışken³⁴; **esnaf ve sanatkâr odalarına kayıtlı bir “esnaf ya da sanatkâr”, tacir kişilere özgü çek hesabı açtırabilecek ve bu kişilere özgü çek defteri kullanabilecektir.** Fıkra hükmünde ifade edilen “*tacir kişilere özgü çek hesabı açtıranın*”, “*tacir çeki*” yanında “*tacir hamiline çeki*” de kapsadığını belirtmek gerekir. Çünkü bir tacir, aşağıda ayrıntılı bir şekilde belirteceğimiz üzere, “emre ve nama düzenleyeceği çekler” için “*tacir çeki*”, “*hamiline*” düzenleyeceği çekler için ise “*tacir hamiline çeki*” kullanmak durumundadır. Dolayısıyla bir esnaf ya da sanatkâr da, Çek Kanunu m. 2/f. 11 hükmü uyarınca muhatap bankada hem “*tacir çeki*” hem de “*tacir hamiline çeki*” hesabı açtırabilecek; bankadan “*tacir çeki defteri*” ve “*tacir hamiline çeki defteri*” isteyebilecek ve bu çekleri kullanabilecektir. Ancak söz konusu fıkra düzenlemesinde, esnaf ve sanatkâr odalarına kayıtlı bir esnafın ya da sanatkârın, tacir kişilere özgü çek hesabı açtırarak, bu kişilere özgü çek kullanması durumunda, Çek Kanununda, tacirler hakkında öngörülen cezaî ve hukukî hükümlere tabi olacağı ifade edilmiştir. Bunun dışında, yani tacir veya esnaf ve sanatkâr statüsüne sahip bulunduğunu belgeleyemeyen bir kişiye, bankanın “*tacir çeki*” vermemesi gerekmektedir. Aksi takdirde, yani tacir olmayan kişiye, tacirlere özgü çek defteri veren banka görevlisi hakkında **adli para cezası** uygulanması söz konusu olacaktır³⁵. Öğretide *Özgenç*, esnafın ve sanatkârların, tacir kişiye verilme-

³² Bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 23. Dönem 4. Yasama Yılı 29. Birleşim 10/Aralık/2009 Perşembe, s. 52.

³³ Esnaf veya sanatkâr olduğunu belgeleyen bir kişinin, istemde bulunması durumunda tacirlere özgü “*tacir çeki*” alabilme ve kullanabilme hakkına sahip olmasının gerekçesi “*Esnaf ve sanatkâr odalarına kayıtlı kişilerin, talep etmeleri halinde, tacir kişilere verilen çekleri kullanabilmelerine imkân sağlanması, ticarî hayat ve hakkaniyet bakımından daha doğru olacaktır. Bununla birlikte, esnaf ve sanatkâr odalarına kayıtlı kişilerin, tacir kişilere özgü çek hesabı açtırmaları durumunda, bu kişiler, Tasarıda (Kanunda) tacirlere ilişkin olarak öngörülen cezaî ve hukukî hükümlere tabi olacaklardır*” şeklinde ifade edilmiştir (bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 23. Dönem 4. Yasama Yılı 29. Birleşim 10/Aralık/2009 Perşembe, s. 52).

³⁴ Bu konuda ileride ayrıntılı açıklama yapılacaktır.

³⁵ **5941 sayılı Çek Kanunu m. 7/f. 2:** “*Tacir olmayan kişiye tacir kişiye verilmesi gereken çek defteri veren banka görevlisi hakkında elli gündenyüzelli güne kadar adli para cezasına hükümlenir*”.

si gereken çek defterini almaları halinde, bu defterden ancak ticarî faaliyetleriyle sınırlı olarak çek düzenleyebileceklerini; aksi takdirde, m. 7/f. 1'de suç işlemiş olacakları görüşünü ifade etmektedir³⁶. Ancak, Çek Kanunu m. 7/f. 1 düzenlemesinde, bir kez daha vurgulamak gerekirse, bir tacirin, ticarî faaliyet alanı ile ilgili işlerde tacir olmayanlara özgü çek düzenlenmesi durumunda, gerek düzenleyen gerek düzenleyen kişi hakkında yaptırım öngörülmüştür. Yoksa fıkra düzenlemesinde, bir gerçek kişi tacirin, adî alanı kapsamına giren bir iş için tacir çeki düzenlemesi bir yaptırıma bağlanmış değildir. Bu nedenle kanaatimizce, bir esnaf ya da sanatkâr, iştigal ettiği faaliyet alanı dışındaki bir iş için tacir çeki kullanması durumunda suç işlemiş olarak kabul edilmemelidir.

c- Çek Kanunu m. 2/f. 6 hükmünün uygulaması ile ilgili olarak mutlaka “gerçek kişi tacir”, “tüzel kişi tacir” ayrımı yapılmalıdır. Çünkü 6762 sayılı TTK'nın “Ticaret karinesi” kenar başlıklı m. 21/f. 1 hükmüne göre “*Bir tacirin borçlarının ticarî olması asıldır. Şu kadar ki; hakiki şahıs olan bir tacir, muameleyi yaptığı anda bunun ticarî işletmesiyle ilgili olmadığını diğer tarafa açıkça bildirdiği veya muamele, fiil veya işin ticarî sayılmasına halin icabı müsait bulunmadığı takdirde borç âdi sayılır*”. Görüldüğü üzere, TTK m. 21/f. 1-c. 2'de gerçek kişi tacirler bakımından, 1'inci cümle hükmüne bir istisna getirilmiş ve gerçek kişi tacirin, işlemi yaptığı anda söz konusu işlemin ticarî işletmesiyle ilgili olmadığını karşı tarafa açıkça bildirdiği veya somut olayın özelliklerinin, işin ticarî sayılmasına uygun olmadığı hallerde borcun adî sayılacağı ifade edilmiştir³⁷. Bu hükümden, tüzel kişi tacirlerin adî alanlarının olmadığı, tüm işlerinin ticarî olduğu sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla bir gerçek kişi tacir, adî alanı ile ilgili olarak tacirlere özgü “tacir çeki” kullanamayacakken; bir tüzel kişi tacir, adî alanı bulunmadığı için, her durumda tacirlere özgü çek, yani “tacir çeki” kullanmak zorunda olacaktır. Bir başka deyişle, tacir sıfatını haiz tüzel kişiler, örneğin bir anonim şirket, bir limited şirket adına ancak ve sadece “tacir çeki” düzenlenebilecektir. Ayrıca, tüzel kişi tacirlerin taraf olduğu ticarî ilişkilerde, tacir tüzel kişinin borcuna karşılık olarak, organlarında görev yapan veya tüzel kişi tacirin temsilcisi sıfatını taşıyan ya da herhangi bir gerçek kişi adına açılmış çek hesabı ile ilişkilendirilmiş çek düzenlenmesi de söz konusu olamayacaktır.

d- Bunun gibi, fıkra hükmüne göre, hamiline düzenlenecek çekler de, diğer çek defterlerinden açıkça ayırt edilebilecek şekilde bastırılacak ve hamiline çek, ancak ve sadece hamiline çek defteri yaprakları kullanılmak suretiyle düzenlenebilecektir. Ayrıca 5941 sayılı Çek Kanunu sisteminde, hamiline düzenlenecek çekler için, sadece bu çeklere ilişkin hesapların işlendiği ayrı bir çek hesabının açılacağı belirtilmiştir (m. 2/f.6-c. 3). Diğer çeklerden

³⁶ ÖZGENÇ, s. 34-35.

³⁷ ARKAN, Sabih, *Ticarî İşletme Hukuku*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş, Onüçüncü Baskı, Ankara 2009, s. 65; ÜLGEN, Hüseyin/TEOMAN, Ömer/HELVACI, Mehmet/KENDİGELEN, Abuzer/KAYA, Arslan/NOMER, ERTAN, N. Fusun, *Ticarî İşletme Hukuku*, Birinci Basıdan (İkinci) Tıpkı Bası, İstanbul 2008, N. 184-185.

ayırt edilecek özelliklerin yanı sıra, hamiline çek defterindeki çek yapraklarının üzerinde “*hamiline*” ibaresi “*matbu olarak*” yer almak zorundadır.

e- 3167 sayılı Kanun sisteminde olduğu gibi (m. 3/f. 1) yeni Çek Kanununda da çek defterleri bankalarca bastırılacaktır (Çek Kanunu m. 2/f. 5). 5941 sayılı Çek Kanunu m. 2/f.6-c. 1 hükmü uyarınca çek defterlerinin baskı şeklini belirleyen esaslar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca Resmî Gazete’de yayımlanacak bir tebliğle düzenlenecektir. T.C. Merkez Bankası, 2010/2 sayılı “*Çek Defterlerinin Baskı Şekline, Bankaların Hamile Ödemekle Yükümlü Olduğu Miktar İle Çek Düzenleme ve Çek Hesabı Açma Yasağı Kararlarının Bildirilmesine ve Dıyurulmasına İlişkin Tebliğ*” başlıklı Tebliği, 20 Ocak 2009 Çarşamba günü ve 27468 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Bu Tebliğin 3’üncü maddesinde çek defterlerinin hangi esaslar çerçevesinde bastırılacağı açıklanmıştır. Tebliğ (m. 3/f.1-b. d) düzenlemesine göre;

“d) *Tacir olan ve tacir olmayan kişilere verilecek çekler ile hamiline düzenlenecek çekleri açıkça ayırt edebilmek amacıyla aşağıda yer alan esaslar uygulanır.*

1) *Tacir çeklerinde zemini lacivert (renk kodu: PANTONE 314 U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle “TACİR” ibaresi yer alır.*

2) *Hamiline düzenlenen tacir çeklerinde zemini kırmızı (renk kodu: PANTONE Warm Red U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle, Hamiline ifadesi ikinci satırda olmak üzere, “TACİR HAMİLİNE” ibaresi yer alır. Ayrıca bu tür çekler, lehtar ismi için ayrılan kısımda “HAMİLİNE” ibaresi yer alacak şekilde bastırılır.*

3) *Tacir olmayan kişi çeklerinde zemini yeşil (renk kodu: PANTONE 384 U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle “TACİR OLMAYAN” ibaresi yer alır.*

4) *Hamiline düzenlenen tacir olmayan kişi çeklerinde zemini kahve rengi (renk kodu: PANTONE 168 U) olan çerçeve içerisinde beyaz renkte (negatif görüntü) ve büyük harflerle, Hamiline ifadesi ikinci satırda olmak üzere, “TACİR OLMAYAN HAMİLİNE” ibaresi yer alır. Ayrıca bu tür çekler, lehtar ismi için ayrılan kısımda “HAMİLİNE” ibaresi yer alacak şekilde bastırılır.”*

Görüldüğü üzere yeni Çek Tebliğinde bankalarca bastırılacak çekler;

“(a) *Tacir Çeki*”, “(b) *Tacir Hamiline Çeki*”, “(c) *Tacir Olmayan Çeki*” ve “(d) *Tacir Olmayan Hamiline Çeki*”³⁸ olmak üzere dört farklı katego-

³⁸ Her ne kadar Reisoğlu, Yeni Çek Kanunu ile ilgili makalesinde “*Hamiline çek verilmesi konusunda tacir olan ve olmayan ayrımı yoktur*” şeklinde bir açıklamada bulunmuşsa da, TCMB’nin 2010/2 sayılı Tebliği’nin “*Çek defterlerinin baskı şekli*” kenar başlıklı 3’üncü maddesi hükmü karşısında bu görüşe katılabilmek mümkün değildir (REİSOĞLU, *Yeni Çek Kanunu*, s. 2).

riye ayrılmaktadır. **Bu durumda bir tacir,** ticarî nitelikli işlerinde (ticarî faaliyetlerinde) kullanmak üzere 6762 sayılı TTK m. 697/f. 1 hükmü uyarınca “emre ya da nama” yazılı çek düzenleyeceği zaman “tacir çeki” kullanmak zorunda olacaktır. Aynı tacir, yine ticarî faaliyetlerinde “hamiline” yazılı çek düzenlemek durumunda kaldığı zaman, “tacir hamiline çeki” kullanmak zorundadır. Dolayısıyla tacir olan kişi, ticarî faaliyetlerinde aynı zamanda hamiline yazılı çek de kullanacaksa, bu takdirde Tebliğ hükümleri çerçevesinde muhatap bankada iki ayrı çek hesabı açtırmak ve bankadan iki ayrı çek defteri istemek durumundadır. Bu çek defterlerinden ilki, TCMB’nin 2010/2 sayılı Tebliğ m. 3/f.1-b. d, 1’de belirtilen esaslara göre bastırılacak “**tacir çeki**”; ikincisi ise, yine TCMB’nin 2010/2 sayılı Tebliğ m. 3/f. 1-b. d, 2’de belirtilen esaslara göre bastırılacak “**tacir hamiline çeki**”dir.

Tacir olmayan bir kişi ise, yine 6762 sayılı TTK m. 697/f. 1 hükmü çerçevesinde “emre ve nama düzenleyeceği çekler” için 2010/2 sayılı Tebliğ m. 3/f. 1-b. d, 3’te belirtilen esaslara göre bastırılacak “**tacir olmayan çeki**”ni; şayet “hamiline” çek de düzenleyecek ise, bu durumda 2010/2 sayılı Tebliğ m. 3/f. 1-b.d, 4’te belirtilen esaslara göre bastırılacak “**tacir olmayan hamiline çeki**”ni kullanmak zorunda kalacaktır. Böylece tacir olmayan bir kişi, aynı zamanda “hamiline” çek de kullanacaksa muhatap bankada iki ayrı çek hesabı açtırmak durumunda kalacaktır.

f- **Burada şu sorunun cevaplandırılması gerekmektedir:** Acaba 5941 sayılı yeni Çek Kanunu sisteminde, 6762 sayılı TTK m. 697/f. 2’nin “*Muayyen bir kimse lehine olarak veya ‘Hamiline’ kelimesinin yahut buna benzer diğer bir tabirin ilâvesiyle keşide kılınan çek, hâmile yazılı bir çek sayılır*” hükmü nasıl karşılık bulacaktır? 5941 sayılı Çek Kanununa göre tacir olan veya olmayan bir kimsenin “hamiline” çek düzenleyebilmesi için m. 2/f. 6-c. 4 hükmü uyarınca “hamiline çek defterlerini kullanması” gerekli olmakla birlikte; kanaatimizce tacir ya da tacir olmayan bir kimse, “emre düzenlenmesi gereken bir tacir çekinin ya da tacir olmayan çekinin” lehtar kısmına, lehtarın adından sonra “hamiline” ibaresi ekleyecek olursa bu çek TTK m. 697/f. 2 hükmü gereğince hamiline yazılı bir çek olarak nitelendirilecektir. Bunun gibi, 6762 sayılı TTK m. 697/f. 3’ün “*Kimin lehine keşide edildiği gösterilmemiş olan bir çek, hâmile yazılı çek hükmündedir*” düzenlemesi, yeni Çek Kanunu sisteminde de aynen uygulama alanı bulacaktır. Şöyle ki, tacir olan veya olmayan bir kimse, “emre ya da nama düzenlenecek bir çek”in lehtar hanesini boş bırakarak o çekin TTK anlamında hamiline yazılı çek olarak nitelendirilmesini sağlayabilecektir.

Özetle, tacir olan veya olmayan bir kimsenin Çek Kanunu m. 2/f. 6 ve Çek Tebliği m. 3/f. 1-b. d hükümlerine aykırı olarak hamiline bir çek düzenlemesi durumunda, söz konusu hamiline çek, bir çekte bulunması Kanunen zorunlu unsurları (6762 sayılı TTK m. 692 ve m. 693 hükümleri kapsamında) içeriyorsa hukuken geçerli bir çek olarak nitelendirilecektir. Bu durum Çek Kanununun Genel Gereğesinde de “*Hamiline çek yaprağına değil de emre veya nama yazılacak çeklere ilişkin çek yaprağına hamiline çek yazılması,*

çeki geçersiz hâle getirmez ve çekin yanlış çek yaprağında düzenlenmesi çek hukuku açısından hiçbir hüküm doğurmaz, ancak Gelir İdaresi Başkanlığı vergi hukuku yönünden inceleme başlatabilir, bunun sonuçları ağır olabilir” denilmek suretiyle vurgulanmıştır³⁹.

Ancak, tacir olan ya da olmayan bir kimse, “*hamiline çek defteri yaprağı*” kullanmadan hamiline çek düzenleyecek olur ve bankalar, hamiline çek defteri kullanılmadan hamiline çek düzenlendiğini tespit ederlerse, 5941 sayılı Çek Kanunu m. 4/f. 3 hükmü uyarınca mevcut delilleriyle birlikte durumu, tespit tarihinden itibaren en geç bir hafta içinde Cumhuriyet başsavcılığına ve Gelir İdaresi Başkanlığı’na bildirmekle yükümlü tutulmuşlardır⁴⁰. Diğer taraftan, bir kişi, hamiline çek defteri yaprağını kullanmadan hamiline çek düzenleyecek olursa, Çek Kanunu m. 7/f. 9 hükmü uyarınca bu aykırılığı içeren her bir çekle ilgili olarak, “*bir yıla kadar hapis cezası*” ile cezalandırılacaktır⁴¹. Genel Gerekçede belirtildiği üzere⁴², hamiline çek, Gelir İdaresi Başkanlığı’nın deneyimlerine ve somut olay gerçeğine göre kayıt dışı ekonomiye yardımcı bir araç olarak işlev gördüğünden, 5941 sayılı Çek Kanunu sisteminde olabildiğince “*matbu hamiline kaydını içeren hamiline çek defterleri (tacir hamiline çeki veya tacir olmayan hamiline çeki)*” kullanılması sağlanarak bir taraftan kayıt dışı ekonominin işleminin, diğer taraftan da karapara aklanmasının ve terörün finanse edilmesinin önlenmesi hedeflenmiştir. “Kanunun amacı” kısmında da belirttiğimiz üzere, “çek”e bu tür işlemler yüklenmesi, bu kambiyo senedini, “ödeme aracı olma” temel işlevinden saptırmaktadır⁴³.

Burada değinilmesi gereken bir diğer konu da, bir çekin lehtar kısmında bir gerçek kişinin adının ya da tüzel kişinin adının veya ticaret unvanının yazılı olmadığı (örneğin bir işletme adının yazılı olduğu veya ticaret unvanının tam

³⁹ Bkz. 5941 sayılı Çek Kanunu Genel Gerekçe “IV- Hamiline Çek Hesabı ve Çek Yaprağı” üst başlığı altında yapılan açıklamalara, Paragraf N.24. Gerçi “Genel Gerekçede” bu yönde bir açıklama olmasaydı da, hamiline çek yaprağı kullanılmadan düzenlenen bir çek TTK m. 692 ve m. 693 kapsamı içinde kalmak koşuluyla yine hukuken çek olarak nitelendirilecekti.

⁴⁰ 5941 sayılı Çek Kanunu m. 4/f. 3: “Bankalar, hamiline çek defteri yaprağını kullanmadan hamiline çek düzenlendiğini tespit etmeleri hâlinde, mevcut delilleriyle birlikte durumu, tespit tarihinden itibaren en geç bir hafta içinde Cumhuriyet başsavcılığına ve Gelir İdaresi Başkanlığına bildirmekle yükümlüdür”.

⁴¹ Bkz. 5941 sayılı Çek Kanunu m. 7/f. 9: “Hamiline çek defteri yaprağını kullanmadan hamiline çek düzenleyen kişi, bu aykırılığı içeren her bir çekle ilgili olarak, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”.

⁴² Bkz. 5941 sayılı Çek Kanunu, Genel Gerekçe, “IV- Hamiline Çek Hesabı ve Çek Yaprağı”, Paragraf N. 23’te yapılan açıklamalara.

⁴³ Helvacı da, hamiline çeklerle ilgili Çek Kanunu (Tasarısı) düzenlemelerinin niteliği itibarıyla vergi ve ceza mevzuatında yer alması gerektiğini, bunun Çek Kanununda yer almasını anlamının mümkün olmadığını, ayrıca, emre yazılması gereken bir çek yaprağına hamiline ifadesi yazılarak hamiline çek düzenlenebileceğini, bu çekin geçerli olacağını ve bu şekilde hamiline çek düzenlenmesi durumunda bir yaptırım öngörülmediğini, dolayısıyla söz konusu hükmün atıl bir hüküm olarak Kanunda kalacağı görüşünü ifade etmektedir (bkz. HELVACI, s. 249-250). Ancak yazar, hamiline çeklerle ilgili hükmün yaptırımının olmadığını ifade etse de, yukarıda da açıkladığımız üzere, Çek Kanunu hem bankalar hem de düzenleyenler açısından ayrı yaptırımlar öngörmüştür.

olarak yazılmadığı) durumda, söz konusu çekin nasıl nitelendirileceği sorundur. Yargıtay, hemen hemen istikrar kazanmış olan kararlarında böyle bir çeki, öğretilde kanaatimizce haklı olarak ileri sürülen bir görüşün⁴⁴ aksine “geçersiz” değil; TTK m. 697/f. 3 hükmü uyarınca “hamiline” kabul etmektedir⁴⁵. Örneğin bir çekin lehtar kısmında “Coşkun Marangoz Atölyesi” şeklinde bir “işletme adı” yazılı ise ve söz konusu çek metninde bir çekte bulunması zorunlu tüm unsurlar yer alıyorsa, Yargıtay böyle bir çek hakkında, “Çekte bulunması zorunlu unsurlar TTK’da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Lehtarın yazılıp yazılmaması ya da gerçek veya tüzel kişiliğinin bulunup bulunmaması sayılan unsurlar arasında değildir. Kimin lehine düzenlendiği gösterilmemiş çek, hamile yazılı çek vafındadır” görüşünü savunmaktadır⁴⁶. Bu durumda 5941 sayılı Çek Kanunu ve 2010/2 sayılı Çek Tebliği hükümleri uyarınca “emre düzenlenmesi gereken bir tacir ya da tacir olmayan çeki”nin lehtar kısmına bir işletme adı yazılacak olursa, bu çek, Yargıtay kararları uyarınca hukuken geçerli ve nitelik olarak da “hamiline yazılı çek” kabul edilmektedir. Böyle bir olasılıkta çeki keşide eden/düzenleyen kişi, Çek Kanunu m. 7/f. 9 hükmü uyarınca “hamiline çek defteri yaprağını kullanmadan hamiline çek düzenleyen kişi” olarak kabul edilip, bu aykırılığı içeren her bir çek yaprağı ile ilgili olarak, “bir yıla kadar hapis cezası” ile cezalandırılacak mıdır? Kanaatimizce bu durumda çeki düzenleyen, “hamiline çek defteri yaprağını kullanmadan hamiline çek düzenleyen bir kişi” olarak nitelendirilemez ve dolayısıyla da cezalandırılmaz. Her ne kadar böyle bir çekin “hamiline” çek olarak değerlendirilmesi Yargıtay’ın ve öğretinin çoğunluğunun görüşü⁴⁷ ise de; yukarıda da belirttiğimiz üzere, öğretilde bazı yazarlar da böyle bir çekin “geçersiz” olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Diğer taraftan, olayların hemen tamamında çeki düzenleyen kişi “emre yazılı çek düzenlediği” düşüncesi ile hareket etmekte; hamiline çek düzenleme saikiyle hareket etmemektedir. Böyle bir çeki düzenleyen kişinin Çek Kanunu m. 7/f. 9 kapsamında değerlendirilmesi kanaatimizce hakkaniyet ile bağdaşmayacaktır. Örneğin tacir olmayan çeki kullanan bir kişinin, bir tüzel kişiyi lehtar göstererek “emre yazılı” bir çek düzenlediği; ancak tüzel kişinin ticaret unvanını tam olarak yaz(a)madığı bir olasılıkta, tüzel kişinin ticaret unvanını tam olarak yaz(a)madığı için o çekin hamiline yazılı çek olarak değerlendirilmesi ile bir kişinin emre düzenlenmesi gereken bir çeki bilerek ve isteyerek açıkça hamiline düzenlemiş olması olasılığı kesinlikle aynı kategoride değerlendirilemez. Kanunkoyucunun engellemek istediği, bir kimsenin

⁴⁴ TEOMAN, Ömer, *Yaşayan Ticaret Hukuku*, Cilt I, Kitap 2, s. 77, 82; KENDİGELEN, s. 163-164.

⁴⁵ Y.12. HD., 1.12.2008 - E. 2008/17847, K. 2008/21325; Y. 12. HD., 27.12.2005 - E. 2005/22481, K. 2005/26152; Y. 12. HD., 11.12.2003 - E. 2003/24509, K. 2003/24374; Y. 12. HD., 28.5.2002 - E. 2002/10282, K. 2002/11256 (tüm bu kararlar için bkz. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, www.kazanci.com.tr).

⁴⁶ Y. 12. HD., 27.12.2005 - E. 2005/22481, K. 2005/26152 (bkz. Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, www.kazanci.com.tr).

⁴⁷ ÖZTAN, s. 1069-1070; REİSOĞLU, Seza, *Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara 2003, s. 68, 148 (Çek); ERİŞ, Gönen, *Açıklamalı-İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku*, Genişletilmiş-Güncelleştirilmiş 5. Baskı, Ankara 2004, s. 134; PULAŞLI, Hasan, *Kıymetli Evrak Hukuku*, Yenilenmiş 9. Baskı, Ankara 2009, s. 229-230.

hamiline çek defterleri kullanmaksızın “açıkça hamiline çek düzenlemesi” olgusudur. Dolayısıyla Çek Kanunu sisteminde, kanaatimizce “cezalandırılmak istenen” durum, bir kimsenin emre düzenlenmesi gereken bir çek yaprağının lehtar kısmına **bilerek ve istevererek, açıkça “hamiline” kaydını yazması** ve bu çekin TTK hükümleri çerçevesinde “hamiline yazılı çek olarak işlem görmesine neden olunmasıdır.

g- Bu kısma yönelik açıklamalarımıza son vermeden önce, 5941 sayılı Çek Kanunu ve 2010/2 sayılı Çek Tebliği sistemi içerisinde “gerçek kişi tacirin adı alanı ile ilgili olarak çek kullanımının nasıl sağlanacağını” ortaya konulması gerekmektedir. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz üzere, yeni Çek Kanunu “tacir çeki” ile “tacir olmayanlar çeki”ni kesin sınırlarla birbirinden ayırdetmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda sistem, gerçek kişi tacirin “ticarî olmayan ilişkilerinde” tacirlere özgü çek kullanımının önlenmesini de hedeflemektedir. Çek Kanunu m. 2/f. 6’nın gerekçesinde bu durum, bir kez daha vurgulamak gerekirse, “... tacir olmayan kişinin, kendi adına tacir çeki düzenleyememesi; keza, tacir kişinin de, iştiğal ettiği ticarî faaliyet dışında bulunduğu ticarî ilişkiler bağlamında tacir çeki düzenleyememesinin sağlanması amaçlanmıştır...” denilmek suretiyle açıkça ifade edilmiştir. Kanaatimizce, 5941 sayılı Çek Kanunu sisteminde bir gerçek kişi tacirin, ticarî işletmesi ile ilgili olmayan faaliyetleri için (adı alanında), **“tacir adı alan çeki”** veya **“tacir – ticarî olmayan faaliyet alanı çeki”** kullanması gerekir. Ancak TCMB’nin 2010/2 sayılı Çek Tebliğine bakıldığında böyle bir çek türüne yer verilmediği görülmektedir. Çünkü yukarıda da ortaya koyduğumuz üzere, Tebliğ sisteminde bir gerçek (ya da tüzel) kişi tacirin kullanabileceği iki farklı çek türüne yer verilmiştir: “Tacir çeki” ve “tacir hamiline çeki”. Bu durumda gerçek kişi tacirin, adı alanı ile ilgili olarak “tacir olmayan çeki”ni kullanmaktan başka bir seçeneği kalmayacaktır. Oysa “tacir olmayan çeki”, tacir statüsünde bulunmayanlar (örneğin esnaf ve sanatkâr veya sıradan bir kimse) tarafından kullanılmak üzere oluşturulmuş bir çek türüdür ve kanaatimizce böyle bir uygulama Çek Kanununun amacı ile de örtüşmeyecektir. Buna karşılık, mevcut sistemde başka bir çözüm yolu da görünmemektedir. Nitekim öğretilde *Reisoğlu*, tacir olan kişinin, kendi özel ihtiyaçları için tacir olmayan kişilere verilen çek defteri alıp alamayacağı konusunda yasada bir düzenleme olmadığını; açılacak ayrı bir çek hesabı ile tacire bu tür çek defteri verilmesine yasal bir engel bulunmadığını belirtmektedir⁴⁸.

Şayet bir gerçek kişi tacir, “adı alanı için kullanacağını belirterek” muhatap bankadan “tacir olmayan çeki” de talep ederse, kendisine diğer çek hesapları yanında (“tacir çeki”, “tacir hamiline çeki”) bir de “tacir olmayan çek hesabı” açılacak ve “adı alanı” ile ilgili çekleri bu hesap üzerinden düzenlemek durumunda kalacaktır. Diğer taraftan gerçek kişi tacir, adı alanı ile ilgili olarak aynı zamanda “hamiline” yazılı çek de kullanmak istiyorsa, muhatap bankada, bir de “tacir olmayan hamiline çek hesabı” açtırmak ve “adı

⁴⁸ REİSOĞLU, *Yeni Çek Kanunu* s. 2.

alanı ile ilgili hamiline çekleri” bu hesap üzerinden düzenlemek zorunda kalacaktır. Böylece, bir gerçek kişi tacir, yeni Çek Kanunu sisteminde dört farklı çek hesabına sahip olabilecektir. Bunlar;

- (a)- Tacir çeki,
- (b)- Tacir hamiline çeki,
- (c)- Tacir olmayan çeki ve
- (d)- Tacir olmayan hamiline çeki.

Mademki bu sistemde çekler “tacir çeki”, “tacir olmayan çeki” diye temelde ikiye ayrılıyor; kanaatimizce olması gereken, gerçek kişi tacirin adı alanında kullanacağı çeklerin “tacir adı alan çeki” veya “tacir-ticarî olmayan faaliyet alanı çeki” olarak ayrı bir çek türü şeklinde düzenlenmesidir. Bu nedenle 2010/2 sayılı Tebliğin 3’üncü maddesinin 1’inci fıkrasının (d) bendine, önerdiğimiz bu çek türünün de eklenmesi, yerleştirilmeye çalışılan bu yeni sistemle daha uyumlu olacaktır.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Çek Kanununun bu düzenlemeleri ile çek, aslı işlevinden sapılmakta ve kanaatimizce ortaya “karmaşık bir yapı” konulmaktadır. Ayrıca, mehzaz hukuk sisteminden ayrılınmakta ve Türk Hukukuna özgü bir çek modeli öngörülmektedir ki; bu durum aynı zamanda, halen TBMM Genel Kurul gündeminde olan TTK Tasarısının “Kıymetli Evrak” kitabı için ifade edilen “Bazı çeviri yanlışlıkları düzeltilmiş, çelişkiler ortadan kaldırılmıştır” şeklindeki gerekçe⁴⁹ ile de bağdaşmamaktadır. Diğer taraftan, Çek Kanununun öngördüğü bu model öğretide de haklı olarak eleştirilmektedir⁵⁰.

5. Muhatabın Ödeme Yükümü

a- “Bankanın sorumlu olduğu miktar” kenar başlıklı 3167 sayılı Kanun m. 10 hükmüne göre muhatap banka, süresinde ibraz edilen çekin karşılığının bulunmaması halinde her çek yaprağı için üçyüzmilyon liraya kadar⁵¹ ve kısmen karşılığının bulunması halinde ise, bu miktarı her çek yaprağı için üçyüzmilyon liraya tamamlayacak biçimde ödeme yapmakla yükümlü kılınmıştı. Örneğin, 8 Aralık 2009 keşide tarihli ve 1000 TL. bedelli bir çek, 11 Aralık 2009 tarihinde ödenmek üzere muhatap bankaya ibraz edilmiş ve çek hesabında da 350 TL. bulunuyor olsun. Hamilin kısmî karşılığın ödenmesini talep ettiği durumda muhatap banka, çek hesabında bulunan 350 TL.’ye 120 TL. daha ilave ederek hamile toplam 470 TL. ödeyecek ve geri kalan 530 TL. için de karşılıksız işlemi yapacaktır.

⁴⁹ Bkz. TTK Tasarısı, Genel Gereke, III. Kıymetli Evrak Kitabı, Paragraf N: 156.

⁵⁰ Bkz. HELVACI, s. 243. Yazar eleştirilerini Çek Kanunu Tasarısı için yapmış olmakla birlikte, Tasarı sistemi aynen kanunlaştığı için, söz konusu eleştiriler Çek Kanunu açısından da aynen geçerlidir.

⁵¹ Bu tutar, 5941 sayılı Çek Kanununun yürürlüğe girdiği 20 Aralık 2009 tarihinde, karşılıksız çıkan her bir çek yaprağı için 470 TL. idi.

5941 sayılı Çek Kanunu m. 3/f. 3 hükmüne göre ise muhatap banka, *ibraz eden düzenleyici dışındaki hamile*, süresinde ibraz edilen her çek yaprağı için;

(a) Karşılığının hiç bulunmaması hâlinde,

(1) Çek bedeli altıyüz Türk Lirası veya üzerinde ise altıyüz Türk Lirası,

(2) Çek bedeli altıyüz Türk Lirasının altında ise çek bedelini,

(b) Karşılığının kısmen bulunması hâlinde,

(1) Çek bedeli altıyüz Türk Lirası veya altında ise, çek bedelini aşmamak koşuluyla, kısmî karşılığı altıyüz Türk Lirasına tamamlayacak bir miktarı,

(2) Çek bedeli altıyüz Türk Lirasının üzerinde ise, çek bedelini aşmamak koşuluyla, kısmî karşılığa ilave olarak altıyüz Türk Lirasını,

ödemekle yükümlü kılınmıştır. Bu düzenleme ile ilk olarak, muhatap bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutar altıyüz (600) Türk Lirasına yükseltilmiştir. Bunun yanında, şayet çek bedeli altıyüz Türk Lirasının üzerinde ve çek hesabında da kısmî karşılık bulunuyorsa muhatap banka "*çek bedelini aşmamak koşuluyla*", kısmî karşılığa ilave olarak altıyüz Türk Lirası daha ödemek zorundadır. Bu durumu, yukarıda verdiğimiz örneğe uygulayacak olursak, 1000 TL bedelli bir çekin muhatap bankaya ödenmek üzere ibrazında, muhatap banka çek hesabında bulunan 350 TL'ye ilave olarak kanunen ödemekle yükümlü olduğu 600 TL'yi ekleyerek hamile 950 TL ödeyerek, kalan 50 TL için karşılıksız işlemi yapacaktır. Böyle bir olasılıkta muhatap bankanın nasıl işlem yapacağı Çek Kanunu m. 3/f. 6 hükmünde "*Muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutar dâhil kısmî ödeme hâlinde, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ücretsiz olarak hamile verilir. Çek hamili, bu fotokopiyle müracaat borçlularına veya kambiyo senetleri hakkındaki takip usullerine başvurabileceği gibi, Cumhuriyet başsavcılığına şikâyette bulunurken dilekçesine bu fotokopiyi ekleyebilir ve bunu icra daireleri ile mahkemelerde ispat aracı olarak kullanabilir. Mahkeme veya icra dairesinin istemi hâlinde çekin aslı bu mercilere gönderilir*" şeklinde ifade edilmiştir.

5941 sayılı Çek Kanunu m. 3/f. 3-b. b, 1'de yer alan hüküm uyarınca da, muhatap banka "*çek bedeli altıyüz Türk Lirası veya altında ise, çek bedelini aşmamak koşuluyla, kısmî karşılığı altıyüz Türk Lirasına tamamlayacak bir miktarı*" ödemekle yükümlü kılınmıştır. Buna göre, örneğin çek hesabında 300 TL bulunan 500 TL bedelli bir çekin ödenmek üzere muhataba ibrazında, muhatap çek hesabında bulunan 300 TL'ye, 200 TL daha ekleyerek çek bedelini hamile ödeyecektir. Hükümde geçen, "*...kısmî karşılığı altıyüz Türk Lirasına tamamlayacak bir miktarı...*" ibaresinden, çek bedelinin altıyüz Türk Lirasının altında olduğu olasılıklarda, muhatapın kısmî karşılığı altıyüz Türk Lirasına tamamlayacağı sonucu çıkmaktadır ki, burada ifade edilmek istenen sonuç kesinlikle böyle değildir. Örneğimizde belirttiğimiz üzere, çek bedeli altıyüz Türk Lirasının altında ise, muhatap banka, çek hesabında bulu-

nan kısmî karşılığı “çek bedeline tamamlayarak” ödeme yapmakla yükümlüdür. Hüküm bu doğrultuda anlaşılmalıdır. Gerçi bend b, 1’in metninde açıkça “çek bedelini aşmamak koşuluyla” ifadesi yer almaktadır. Bu ibare de oluşabilecek duraksamayı ortadan kaldıracak niteliktedir.

Çek Kanununun öngördüğü bu sistemde, önemle belirtilmesi gereken bir konu da, muhatabın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın hamile ödenebilmesi için, “hamilin açık bir isteminin bulunmasının zorunlu olup olmadığı”dır. Sorun 3167 sayılı Kanun döneminde gerek öğretinin gerek uygulamanın önüne gelmiş ve farklı görüşlerin ifade edilmesine neden olmuştur⁵². Çek Kanunu Tasarısının Hükümetin teklif ettiği metninde yer alan 3’üncü maddesinin birinci fıkrasında⁵³, “hamilin talepte bulunması gerektiği” açıkça belirtilmiştir. Ancak Tasarının bu düzenlemesinin Adalet Alt Komisyonu’ndaki görüşmelerinde “... Aynı fıkırada, muhatap bankanın, hamile ödemekle yükümlü olduğu miktarı, uygulamada talep etmeden ödemediği, çoğu zaman hamilin bankanın böyle bir yükümlülüğünün olduğundan haberdar olmadığı, dolayısıyla belki de hamilin rahatlıkla kabul edebileceği kısmi ödemenin de bu şekilde gerçekleşmediği görüldüğünden, bankanın yükümlü olduğu miktarı talep olmadan da hamile ödemesi veya ödemeyi teklif etmesi gerektiği düşüncesiyle ‘talep ettiği takdirde,’ ibaresi madde metninden çıkarılmıştır” şeklinde bir sonuca varılmış; bu değerlendirme aynı şekilde Adalet Alt Komisyonu tarafından kabul edilmiş⁵⁴ ve fıkra hükmü bugünkü şeklini almıştır.

Görüldüğü üzere 5941 sayılı Çek Kanunu sisteminde, çek hesabında hiç karşılık bulunmaması ya da kısmî karşılık bulunması olasılığında, muhatabın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın hamile ödenebilmesi için “**hamilin istemde bulunması**” bir koşul olarak aranmamaktadır. Her ne kadar Çek Kanunu m. 3/f. 3, f. 4 ve f. 5 hükümlerinin birlikte değerlendirilmesinden, sanki hamilin açıkça istemde bulunması gerektiği gibi bir sonuç çıkarılabilecek gibiyse ve f. 3’ün gerekçesinde aynen “*Banka, karşılıksız çıkan her bir çek yaprağı ile ilgili olarak ödemekle yükümlü olduğu miktarı, ancak ibraz eden hamil talep ettiği takdirde öder*” ifadeleri yer alıyor olsa da, kanaatimizce 5941 sayılı Çek Kanununun öngördüğü model, **hamilin açık bir istemi olmaksızın, muhatap bankanın kendiliğinden kanunî garanti miktarının ödenmesini**, hamile teklif etmesi gerektiği şeklindedir⁵⁵. Böyle bir yaklaşım, “hamili korumaya yönelik” anlayışın bir sonucudur. Çünkü çekin karşılığının çek hesabında hiç bulunmaması ya da hesapta kısmî

⁵² NARBAY, Şafak, 3167 Sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun 10’uncu Maddesi Hükmü Uyarınca Muhatap Bankanın Sorumlu Olduğu Miktar Hakkında Bir İnceleme, Terazi Hukuk Dergisi, Ocak, 2009, Sayı: 29, s. 19-28 (Muhatab Bankanın Sorumlu Olduğu Miktar).

⁵³ Çek Kanunu Tasarısı, Hükümetin Teklif Ettiği Metin, m. 3/f. 3: “*Muhatab banka, ibraz eden düzenleyici dışındaki hamile, talep ettiği takdirde, süresinde ibraz edilen her çek yaprağı için;*”

⁵⁴ Bkz. 7.12.2009 tarihli ve 1/710 Esas, 27 Karar numaralı Adalet Komisyonu Raporu’nun Tasarının 3’üncü maddesi ile ilgili açıklamalarına (TBMM, Dönem: 23 Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 445, s. 20).

⁵⁵ Aksi görüş REİSOĞLU, *Yeni Çek Kanunu*, s. 7, 8, 9.

karşılığın bulunması olasılıklarında muhatap bankanın kendiliğinden hamile “kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın” ödenmesini teklif etmesi ve hamilin bu teklifi reddetmesi durumunda gerekli işlemleri yapması hakkaniyete daha uygundur. Daha önce 3167 sayılı (ve ayrıca 4814 sayılı) Kanun kapsamında ele aldığımız bir çalışmamızda da, muhatabın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın hamile ödenebilmesi için hamilin açık bir isteminin bulunmasına gerek olmadığını, muhatabın kendiliğinden bir ödeme önerisinde bulunması gerektiğini, aksi takdirde hamilin daha sonradan “kanunî garanti miktarının ödenmesi” amacıyla muhataba yönelik bir istem yöneltebileceğini ve Yargıtay uygulamasının da bu doğrultuda olduğunu ifade etmiştik⁵⁶. Gerçekten Yargıtay da 3167 sayılı Kanun döneminde verdiği 15.02.2005 tarihli bir kararında⁵⁷, yerel mahkemenin söz konusu kanunî garanti miktarının hamile ödenebilmesi için hamilin bu konuda açık bir istemini arayan kararını bozmuş ve kanaatimizce de son derece yerinde olarak “Çekin süresinde bankaya ibrazı, karşılığı bulunmaması halinde, yasa gereğince bankanın sorumlu olduğu asgari miktarın ödenmesi talebini de içerir. Bu nedenle mahkemenin ibraz sırasında ayrıca böyle bir talepte bulunmadığına ilişkin red gerekçesi yerinde değildir” görüşünü ortaya koymuştur⁵⁸. Dolayısıyla 5941 sayılı Çek Kanununun, muhatabın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın hamile ödenebilmesi için “hamilin açıkça istemde bulunmasını” bir zorunluluk olarak değerlendirmemesi Yargıtay uygulaması ile de paralellik arz etmektedir. Sonuç olarak, muhatabın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın ödenmesinin söz konusu olduğu olasılıklarda muhatap, hamile, çekin ödemek amacıyla ibraz edildiği anda, “kanunî garanti miktarını ödemeye hazır olduğunu” belirterek ödeme teklifinde bulunmalıdır. Şayet hamil, bu ödeme önerisini kabul ederse, muhatap, yukarıda metnini verdiğimiz Çek Kanunu m. 3/f. 6 hükmü uyarınca işlem yapmalıdır. Buna karşılık hamil, muhatabın ödeme teklifini kabul etmezse bu durumda, Çek Kanunu m. 3/f. 5’in “Muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutar dahil, kısmî ödemenin hamil tarafından kabul edilmemesi halinde, ikinci fıkra hükmüne göre karşılıksızdır işlemi yapılır; ibraz tarihi ile ödememe nedeni çekin üzerine yazılır ve çek, üzerine imzası alınarak hamiline geri verilir; ön ve arka yüzünün fotokopisi banka tarafından saklanır. Çek hesabında hiç karşılığın bulunmaması ve hamilin sadece muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutarın ödenmesini talep et-

⁵⁶ NARBAY, *Muhatap Bankanın Sorumlu Olduğu Miktar*, s. 24-28.

⁵⁷ Y. 19. HD., 15.02.2005 - E. 2004/6909, K. 2005/1234, (karar için bkz.: <http://hukukcafe.blogspot.com/2008/03/ekin-sresinde-bankaya-ibraz-karl.html> 14.11.2008 ve Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, 3167 sayılı ÇekK. m. 10 altında yer alan kararlar).

⁵⁸ Yüksek Mahkeme bu görüşünü başka kararlarında da aynı şekilde sürdürmüştür. Örneğin Yargıtay 19. HD.’nin 4.4.2005 tarihli ve E. 2004/8079, K. 2005/3559 sayılı kararında aynen “Çekin süresinde bankaya ibrazı, karşılığı bulunmaması halinde yasa gereğince bankanın sorumlu olduğu asgari miktarın ödenmesi talebini de içerir” denilmek suretiyle, çekin karşılıksız çıktığı bir durumda hamilin ayrıca bir istemi olmaksızın muhatabın ÇekK. m. 10 hükmünde yer alan kanuni garanti miktarını hamile ödemek zorunda olduğu görüşü vurgulanmıştır (karar için bkz. Kazancı İçtihat Bilgi Bankasının 3167 sayılı ÇekK. m. 10 altında yer alan kararlar).

mesi hâlinde de bu fıkra hükmüne göre işlem yapılır” hükmü çerçevesinde hareket edilecektir.

Ancak burada Çek Kanunu m. 3/f. 5’in 2’nci cümlesinin ne anlama geldiğinin de belirtilmesi gerekmektedir. Çünkü söz konusu cümlelerin “Çek hesabında hiç karşılığın bulunmaması ve hamilin sadece muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutarın ödenmesini talep etmesi hâlinde de bu fıkra hükmüne göre işlem yapılır” düzenlemesi kanaatimizce bir duraksamaya neden olmaktadır. Çünkü Çek Kanunu m. 3/f. 5, c. 2 düzenlemesinde, çek hesabında hiç karşılık bulunmadığı ve hamilin muhatap bankadan fıkra üç (f. 3) hükmü uyarınca kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın ödenmesi **isteminde bulunduğu bir olasılıkta**, m. 3/f. 5, c. 1 hükmüne göre işlem yapılacağı belirtilmektedir. Bu cümle (f. 3/c. 1) hükmünde ise, üçüncü maddenin *ikinci fıkrası hükmüne göre karşılıksızdır işlemi yapılacağı; ibraz tarihi ile ödememe nedeninin çekin üzerine yazılacağı ve çekin, üzerine imzası alınarak hamiline geri verileceği; ön ve arka yüzünün fotokopisinin ise banka tarafından saklanacağı* ifade edilmektedir. Bu durumda ortaya şöyle bir çelişki çıkmaktadır: Eğer çek hesabında hiç karşılık yok ve hamil, muhatap bankadan m. 3/f. 3 hükmü uyarınca kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın kendisine ödenmesini istemişse (ki kanaatimizce, yukarıda da açıkladığımız üzere, 5941 sayılı Çek Kanunu sisteminde hamilin böyle bir istemde bulunmasına gerek yoktur; muhatap kendiliğinden ödeme teklifinde bulunmalıdır.) muhatap banka, fıkroda belirtilen usul çerçevesinde hamile ödeme yapmakla yükümlüdür. Muhatabın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın hamile ödenmesi durumunda ise, nasıl bir işlem yapılması gerektiği m. 3/f. 6 hükmünde gösterilmiştir ve bu olasılıkta **muhatap banka çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ücretsiz olarak hamile verecek; çek aslını kendinde alıkoyacak ve mahkeme veya icra dairesinin istemi hâlinde çekin aslı bu mercilere gönderilecektir.** Dolayısıyla çek hesabında hiç karşılık bulunmaması ve çek hamilinin kanunen ödemekle yükümlü olunan tutarı muhataptan istemesi olasılığında, muhatapın ödeme yapması bir zorunluluktur ve ödeme yapılırca, uygulanacak hüküm m. 3/f. 6 düzenlemesidir. Buna karşılık m. 3/f. 5-c. 2’de uygulanacak hükmün m. 3/f. 5-c. 1 düzenlemesi olduğu belirtilmektedir ki, bu olasılık “*kısmî ödemenin hamil tarafından kabul edilmemesine*” özgülenmiştir.

Bu çelişkinin nedeni, Çek Kanunu (Tasarısı) m. 3 ile ilgili TBMM Genel Kurulu’nda yapılan görüşmelerde söz konusu maddenin **5’inci fıkra hükmününün de değiştirilmesi konusunda verilen önerenin kabul edilmesi ve bu önerge ile fıkra metnine “Çek hesabında hiç karşılığın bulunmaması ve hamilin sadece muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutarın ödenmesini talep etmesi hâlinde de bu fıkra hükmüne göre işlem yapılır” hükmününün 2’nci cümle olarak dâhil edilmiş olmasıdır.** Çek Kanunu m. 3/f. 5 düzenlemesine bu 2’nci cümle hükmününün niçin eklendiğine ilişkin bir açıklama, yapılan bu değişikliklerin gerekçesinde yer almamaktadır⁵⁹.

⁵⁹ Bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 23. Dönem 4. Yasama Yılı 29. Birleşim 11/Aralık/2009 Cuma, s. 17-18.

Kanaatimizce Çek Kanunu m. 3/f. 5-c. 2 düzenlemesi ile anlatılmak istenen, *çek hesabında hiç karşılığın bulunmadığı ve muhatabın hamile kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarı olasılığa özgü olarak, m. 3/f. 5-c. 1 hükmüne göre işlem yapılmasıdır.* Bu durumda, muhatap bankanın hamile kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarın dışında, çek bedelinin karşılanamayan kısmıyla sınırlı olarak “karşılıksızdır” işlemi yapılacak, ibraz tarihi ile ödememe nedeni çekin üzerine yazılarak **çek, üzerine imzası alınarak hamiline geri verilecek; ön ve arka yüzünün fotokopisi ise banka tarafından saklanacaktır.** Öğretide *Özgenç* de, böyle bir olasılıkta, gerekli işlemler yapıldıktan sonra çekin ön ve arka yüzünün fotokopisinin bankada saklanacağını, çek aslının ise imza karşılığında hamile teslim edileceğini belirtmektedir⁶⁰. Kanunkoyucu, her ne kadar madde gerekçesinde açıkça ifade edilmese de, çek hesabında hiç karşılığın bulunmadığı; ancak hamilin, muhatap tarafından kanunen ödenmesi gereken tutarın ödenmesi teklifini kabul ettiği olasılıkta, çek aslının hamilin elinde bulunmasını arzu etmektedir. Ancak m. 3/f. 6-c. 1’in “*Muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutar dahil kısmî ödeme hâlinde, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ücretsiz olarak hamile verilir*” düzenlemesi de ortadadır. İki düzenleme birbiri ile çelişmektedir. Bu durumda yapılması gereken, m. 3/f. 6-c. 1’in başına “*Fıkra 5, c. 2 hükmü hariç olmak üzere*” ibaresinin eklenmesidir. Böylece m. 3/f. 6-c. 1 hükmü “*Fıkra 5, c. 2 hükmü hariç olmak üzere muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutar dahil kısmî ödeme hâlinde, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ücretsiz olarak hamile verilir*” şeklinde düzenlenmiş olacaktır.

b- Yeni Çek Kanunu ile getirilen bir başka yenilik de, çekin ödemek üzere muhatap bankaya ibrazında, “çek hesabında yeterli karşılık bulunmasına rağmen, bu karşılığın hamile ödenmesinin geciktirilmesi durumunda (örneğin hamili oyalayarak, ibrazı ertesi gün ya da daha sonraki bir gün yapması istenirse)” muhatap bankanın hamile, “gecikilen her gün için gecikme cezası” ödemekle yükümlü kılınmış olmasıdır. Bunun gibi muhatap banka, hamilin açıkça reddetmemiş olmasına karşın “kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarın hamile ödenmesini geciktirmesi durumunda” da hamile “her gecikilen gün için gecikme cezası” ödemek zorundadır. Çek Kanunu m. 3/f. 7’de, bu olasılıklarda muhatabın hamile ödeyeceği “gecikme cezası”nın, “her geçen gün için binde üç olacağı” ve bu durumda “3095 sayılı Kamuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kamun hükümlerinin uygulanmayacağı” belirtilmiştir⁶¹. Buradaki “binde üç gecikme cezası” hesaplanırken hangi tutarın esas alınacağı, her somut olayda farklılık arz edecektir.

⁶⁰ ÖZGENÇ, s. 46; ayrıca REİSOĞLU, *Yeni Çek Kanunu*, s. 9.

⁶¹ *Helvacı*, fıkra düzenlemesinde ifadesini bulan “gecikme cezası” ibaresinin eleştiriye açık olduğunu, çünkü hukukî niteliğinin Kanunda (Tasarıda) açıklanmadığını belirtmektedir. Yazar devamla, söz konusu hükümde 3095 sayılı Faiz Kanununa atıf yapılarak, hükümde geçen “gecikme cezası” ibaresi ile bir temerrüt faizi düzenlenmek istenildiğinin ortaya konulduğu kanaatinde olduğunu ifade etmektedir (bkz. HELVACI, s. 246-247).

Örneğin 5000 TL. bedelli bir çek, ibraz süresi içinde ödenmek üzere muhataba ibraz edilmiş, çek hesabında da çekin tam karşılığı bulunuyorsa, bankanın, çek karşılığı olan 5000 TL.'yi hamile ödemede geciktiği her gün için bu tutarın %03'ü oranında, yani 15 TL gecikme cezası ödemesi zorunludur. Buna karşılık çek hesabında hiç karşılık bulunmuyorsa, bu durumda muhatap banka 600 TL. hamile ödeme yapmakla yükümlüdür. İşte, bankanın kanunî garanti miktarını (örneğimizde 600 TL.'yi) ödemekte geciktiği her gün için hamile %03, yani 1.8 TL. gecikme cezası ödemesi gerekmektedir. Diğer taraftan fıkranın son cümlesinde, bu hallerde 3095 sayılı Faiz Kanunu hükümlerinin uygulanmayacağı ifade edilmiştir.

Şayet, böyle bir olasılıkta muhatap banka hakkında “gecikme cezası” uygulanacağı kanunda “açıkça düzenlenmiş olmasaydı”, hamil, çek bedelinin zamanında kendisine ödenmemesi nedeniyle, 3095 sayılı Faiz Kanunu hükümlerine dayanarak muhataptan “gecikme faizi” isteminde bulunacaktı. Çek, TTK’da düzenlendiği, TTK m. 3/f. 1 hükmü uyarınca, çekle ilgili bir uyumsuzluk, hamil ister tacir olsun ister olmasın, “ticarî bir iş” niteliğinde olduğundan ve ticarî işlerde 3095 sayılı Faiz Kanunu m. 2/f. 2 hükmü uyarınca “avans faiz oranı üzerinden” faiz istenebileceğinden, hamil, kanunî garanti miktarını ödemekte geciken bankadan, avans faiz oranı⁶² üzerinden gecikme faizi isteyebilecekti ki, bu durumda bankanın ödeyeceği temerrüt faiz miktarı, “gecikme cezasına göre daha az” olacaktır.

Aynı zamanda yeni Çek Kanunu ile, çek hesabında bulunan karşılığın veya muhatap bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın hamile ödenmesinin sağlanması; hamilin bir gecikmeyle karşı karşıya bırakılmaması için “cezaî yaptırım” öngörülmüştür. Buna göre, ödenmek amacıyla bankaya ibraz edilen çekin karşılığının hesapta bulunmasına rağmen, hamile ödeme yapmayan ya da kanunî garanti miktarını hamile ödemeyen **banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacaktır.** Ancak söz konusu cezaî yaptırımın uygulanabilmesi, madde metninde de açıkça belirtildiği üzere, bu konuda hamilin şikâyetinde bulunması koşuluna bağlanmıştır.

Görüldüğü üzere 5941 sayılı Çek Kanunu sisteminde, hamile çek hesabında bulunan karşılığı ya da kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarı ödemekte geciken muhatap bankaya, bir taraftan kanunî ticarî temerrüt faizi oranına göre çok daha yüksek bir oran üzerinden “gecikme cezası” uygulanacağı öngörülmüşken; diğer taraftan da, böyle bir duruma yol açan banka görevlisinin, hamilin şikâyeti üzerine hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Kanaatimizce yapılan bu düzenlemeler son derece isabetli olmuştur. Böylece bankalar ve özellikle de banka görevlileri, çek hesabında karşılık bulunmasına rağmen bu karşılığı, daha sonraki bir tarihte ödeme üzerine plan yaparken daha dikkatli ve tedbirli davranmak zorunda kalacaklardır. Ayrıca,

⁶² Bu oran “avans faiz oranı” olup, Ocak 2010 için yıllık %16 olarak belirlenmiştir. Bkz. <http://www.tcmb.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 06.02.2010.

bankalar, kanunen ödemekle yükümlü oldukları tutarı hamile ödeme konusunda daha az sorun çıkaracaklar; böylece hamil çok daha iyi korunmuş olacaktır.

c- Burada, yeri gelmişken şu sorunun da cevaplanması gerekmektedir: 3167 sayılı Kanun ve bu Kanuna dayanılarak çıkarılan TCMB'nin 2003/1 sayılı Tebliğ hükümlerine uygun bir şekilde basılmış ve ileri düzenleme tarihli olarak düzenlenmiş bir çekin, üzerinde yazılı olan düzenleme tarihine göre hesaplanacak ibraz süresi, 5941 sayılı Çek Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten sonraki bir tarihe denk gelse ve bu çek hesabında hiç karşılık bulunmasa ya da kısmî karşılık söz konusu olsa, muhatap bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutar hangi esaslara göre belirlenecektir? Öncelikle belirtilmelidir ki, 5941 sayılı Çek Kanununun muhatapın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarı düzenleyen hükmü, 5941 sayılı Çek Kanunu ve Kanuna dayanılarak çıkarılmış olan TCMB'nin 2010/2 sayılı Tebliğ hükümlerine göre bastırılmış çekler hakkında uygulanacaktır. Dolayısıyla "eski çek" olarak nitelendireceğimiz 3167 sayılı Kanuna uygun olarak bastırılmış ve hesap sahiplerine verilmiş çekler hakkında, bu Kanun ve bu Kanuna dayalı olarak çıkarılmış Tebliğ hükümleri uygulanmaya devam olunacaktır. Nitekim TCMB'nin 2010/2 sayılı Çek Tebliğinde bu durum açıkça hükme bağlanmıştır. Tebliğin "Geçici Madde 2" düzenlemesinde "*Bu Tebliğden önce yayımlanan Tebliğlere göre bastırılan çeklerden ötürü muhatap banka, süresinde ibraz edilen çekin karşılığının bulunmaması halinde her çek yaprağı için beşyüz Türk Lirasına kadar ve kısmen karşılığının bulunması halinde ise bu miktarı her çek yaprağı için beşyüz Türk Lirasına tamamlayacak biçimde ödeme yapmakla yükümlüdür*" denilmektedir. Bu durumda örneğin 15 Kasım 2009 tarihinde, 25 Ocak 2010 keşide tarihli ve 5000 TL bedelli düzenlenen bir çekin 25 Ocak 2010 tarihinde muhatap bankaya ödemek üzere ibrazında keşidecisinin çek hesabında hiç karşılık bulunmadığı olasılıkta muhatap bankanın hamile kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktar, 2010/2 sayılı Tebliğin Geçici Madde 2 hükmü uyarınca, "*beşyüz Türk Lirası*"dır. Şayet çek hesabında 300 TL varsa, muhatap banka bu miktara 200 TL daha ilave ederek beşyüz Türk Lirasına tamamlayacak ve hamile beşyüz Türk Lirası ödeyerek, geriye kalan 4500 TL için karşılıksız işlemi yapacaktır.

6. İleri Düzenleme Tarihli Çek (Vadeli Çek!)

5941 sayılı Çek Kanunu "ileri düzenleme tarihli çek" açısından da, 6762 sayılı TTK'dan oldukça farklı bir sistem öngörmektedir. Yeni Çek Kanununda, ileri düzenleme tarihli çekler açısından iki ayrı hükme yer verilmiştir. Bunlardan ilki m. 3/f. 8'de "*Üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinden önce ibraz edilen çekin karşılığının Türk Ticaret Kanununun 707'nci maddesi uyarınca kısmen veya tamamen ödenmemiş olması hâlinde, bu çekle ilgili olarak hukukî takip yapılamaz. İleri düzenleme tarihli çekle ilgili olarak*

*hukukî takip yapılabilmesi için, çekin üzerindeki düzenleme tarihine göre kanunî ibraz süresi içinde bankaya ibraz edilmesi ve karşılıksızdır işlemine tabi tutulması şarttır*⁶³; diğeri ise, Geçici Madde 1/f. 5'te "31/12/2011 tarihine kadar, üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce çekin ödenmek için muhatap bankaya ibrazı geçersizdir" şeklinde hükme bağlanmıştır. Burada öncelikli olarak Geçici Madde 1'in 5'inci fıkraya hükmü incelenmelidir. Çünkü bu hükme göre, bir çekin üzerinde yazılı olan düzenleme tarihi, ileri bir tarih ise (ileri düzenleme tarihli bir çek), bu çekin 31.12.2011 tarihine kadar (bu tarih dâhil), üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce muhatap bankaya ibrazı geçersiz olarak nitelendirilmiş ve böylece deyim yerindeyse 31.12.2011 tarihine kadar çek hukukunda "vadeli çek"e "kanunen" izin verilmiştir⁶⁴. İleri düzenleme tarihli çeklerin üzerlerinde yazılı düzenleme tarihinden önce muhatap bankaya ibrazının geçersiz olarak değerlendirileceği olgusu, Türk Hukukuna ilk kez 5838 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"⁶⁵ ile girmiştir. Adı geçen Kanunun 18'inci maddesi hükmü ile 3167 sayılı Kanuna "Geçici Madde 2" hükmü eklenmiş ve bu düzenlemede "31/12/2009 tarihine kadar, üzerinde yazılı keşide tarihinden önce çekin ödenmek için muhatap bankaya ibrazı geçersizdir" denilmiştir⁶⁶. Yapılan bu düzenlemelerle, "vadeli çek uygulaması"na hukuken kapı açılmış ve uzun uğraşlar sonucunda Türk Hukuk sistemine yerleştirilen

⁶³ Hükümet Tasarısında mevcut olmayan bu hüküm, Tasarının Adalet Alt Komisyonu'ndaki görüşmelerinde eklenmiş ve Adalet Komisyonu söz konusu metni uygun bularak, kabul etmiştir [bkz. 7.12.2009 tarihli ve 1/710 Esas, 27 Karar numaralı Adalet Komisyonu Raporu'nun Tasarının 3'üncü maddesi ile ilgili açıklamalarına (TBMM, Dönem: 23 Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 445, s. 20)]. Ancak TBMM Başkanlığı'na sevk edilen Tasarıda bu fıkra düzenlemesi, 3'üncü maddenin 7'nci fıkrası olarak öngörülmüşken, Genel Kurul'da verilen bir önerge ile Tasarının 3'üncü maddesine fıkra eklemesi yapılmış ve fıkra numaraları yeniden teselsül ettirilmiştir. Bu nedenle fıkra hükmü, 5941 sayılı Çek Kanununda 3'üncü maddenin 8'inci fıkrası olarak yer almıştır.

⁶⁴ **TEOMAN**, Ömer, Çek Hukukunda 5838 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler, Batider, Haziran 2009, Cilt: XXV, Sayı: 2, s. 32. Yazar bu görüşünü 5838 sayılı Kanunla 3167 sayılı Kanuna eklenen Geçici Madde 2 düzenlemesi ile ilgili olarak belirtmiştir. *Reisoğlu* da, Çek Kanunu m. 3/f. 8 düzenlemesi ile ileri tarihli çeklerde vadeli çeklere yaklaşan bir düzenleme getirildiğini ifade etmektedir (**REİSOĞLU**, Yeni Çek Kanunu, s. 10).

⁶⁵ R.G.: 28.2.2009 - 27155 (Mükerrer).

⁶⁶ Tamamen, ekonomik darboğaza giren çek keşidecilerini rahatlatmak ve sonuç olarak da korumak amacıyla 3167 sayılı Kanuna eklenen bu hüküm öğretilde *Teoman* tarafından, öncelikle "yasaların yürürlüğü ile ilgili genel hukuk ilkelerine aykırı" olması; keşideciler korunurken "çek hamillerinin zarara uğratıldığı", "gerek keşidecinin gerek lehdarın çeklerin keşide edildiği tarihte, söz konusu çeklerin üzerinde yazılı keşide tarihinden önce muhatap bankaya ibraz olunabileceklerini bildikleri", "en az çek keşide edenler kadar ekonomik sıkıntı yaşayan ve borçlarını ödeyemez durumda olan bono ve poliçe borçluları ile adi senet düzenleyenler ve belirli bir sözleşme ile nakit borcu altına girenlerin korumasız bırakılarak Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı hareket edildiği", "çekin paraya eşdeğerde bir ödeme aracı olma niteliğine büyük darbe indirildiği" ve nihayet "her ekonomik krizde bu tür bir tedbire başvurulup başvurulmayacağına belli olmaması" gerekçeleri ile son derece yerinde olarak eleştirilmiştir (bkz. **TEOMAN**, s. 33-34). Diğer taraftan Çek Kanunu Geçici Madde 1/f. 5 düzenlemesi, *Teoman*'ın 5838 sayılı Kanun ile 3167 sayılı Kanuna eklenen Geçici Madde 2 düzenlemesi için ifade ettiği "... krizin devamı halinde ibraz yasağı için konulan sürenin uzatılıp uzatılmayacağı ya da farklı zamanlarda ortaya çıkabilecek yeni ekonomik kriz dönemlerinde bir kez daha gündeme getirilip getirilmeyeceği belli değildir (**TEOMAN**, s. 34)" şeklindeki endişelerinin de ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir.

ve benimsenen “*çekte vade yoktur; çek görüldüğünde ödenir ilkesi*” geçici bir süre de olsa işlemez hale getirilmiştir⁶⁷.

Diğer taraftan, 1 Ocak 2012 tarihinden sonra ileri düzenleme tarihli bir çek muhatap bankaya ödenmek üzere ibraz olunduğunda (eğer Geçici Madde 3/f. 5’te yer alan süre başka bir kanunî düzenlemeyle yeniden uzatılmazsa), muhatap bankanın nasıl bir işlem yapacağını belirtmesi gerekmektedir. Bir kere, 1 Ocak 2012 tarihinden sonra ileri düzenleme tarihli bir çekin muhatap bankaya ödenmek üzere ibrazı olanaklıdır. Çek Kanunu m. 3/f. 8-c. 1’in “*Üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinden önce ibraz edilen çekin karşılığının Türk Ticaret Kanununun 707’nci maddesi uyarınca kısmen veya tamamen ödenmemiş olması hâlinde, bu çekle ilgili olarak hukukî takip yapılamaz*” ifadelerinden bu sonuç açıkça çıkarılmaktadır. İkinci olarak, kanunkoyucu ibraz yasağını geçici bir süre için (31.12.2011 tarihine kadar) öngörmüştür. Bu durumda, 1 Ocak 2012 tarihinden sonra olmak koşuluyla bir çek, üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce muhatap bankaya ödenmek üzere ibraz olunduğunda, eğer çek hesabında karşılık varsa muhatap banka bu karşılığı hamile ödemek zorundadır⁶⁸. Her ne kadar m. 3/f. 8-c. 1’de “*...çekin karşılığının .... kısmen ya da tamamen ödenmemiş olması hâlinde...*” denilmişse de, cümle düzenlemesinin bu şekilde kaleme alınmış olması, çek hesabında karşılık bulunan ileri düzenleme tarihli bir çekin 1 Ocak 2012 tarihinden sonra ödenmek üzere muhataba ibrazında, bankanın ödeme yapıp yapmamakta serbest olduğu sonucuna yol açmaz. Çek hesabında karşılık varsa, çek geçerli ve çeki ibraz eden hamil de meşru hamil ise, muhatap banka hesapta bulunan karşılığını hamile ödemekle yükümlüdür. Eğer muhatap, hamile, çek hesabında bulunan bu karşılığı ödemezse, m. 3/f. 7-b. a hükmü uyarınca “*karşılığının hesapta bulunmasına rağmen hamiline ödenmesini geciktirmiş*” olarak değerlendirilecek ve bundan dolayı m. 3/f. 7 gereğince çek hamiline, her geçen gün için binde üç gecikme cezası ödemek durumunda kalacaktır. Ayrıca, bu ödemeyi yapmayan banka görevlisi, Çek Kanunu m. 7/f. 5 hükmüne göre, hamilin şikâyeti üzerine “*bir yıla kadar hapis cezası*” ile de cezalandırılacaktır.

Şimdi, ileri düzenleme tarihli bir çekin, 1 Ocak 2012 tarihinden sonra olmak koşuluyla, üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce muhataba ödenmek üzere ibraz edilmesi durumunda, “*çek hesabında hiç karşılık olmadığı*” ya da “*kısmî karşılık bulunduğu*” olasılıklarda muhatabın nasıl işlem yapması gerektiğini açıklamaya çalışacağız:

⁶⁷ TEOMAN, s. 33-34.

⁶⁸ ÖZGENÇ, s. 20, dp. 5. Yazar aynen “*Söz konusu sekizinci fıkrâ hükmüne göre, ileri tarihli çek, üzerinde yazılı keşide tarihinden önceki bir tarihte karşılığı tahsil edilmek amacıyla bankaya ibraz edildiğinde, şayet hesapta para bulunuyorsa, ibraz eden hamile çekin karşılığı ödenecektir*” demek suretiyle burada ortaya koyduğumuz görüşümüzü desteklemektedir. Ayrıca bkz. Aynı yazar s. 48, s. 56, dp.17, s. 68, dp. 21. Ancak yazar, muhatabın ödeme yapmaması durumunda nasıl bir yaptırım uygulanacağı konusunda herhangi bir açıklamada bulunmamaktadır. RESİOĞLU, Yeni Çek Kanunu, s. 8.

a) Çek Hesabında Hiç Karşılık Bulunmuyorsa: Kanaatimizce bu olasılıkta, muhatap banka, hamilin herhangi bir istemi olmaksızın kendiliğinden, Çek Kanunu m. 3/f. 3 hükmü uyarınca kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın ödemesini hamile teklif etmek zorundadır⁶⁹. Örneğin çekin üzerinde yazılı düzenleme tarihi 04.05.2012, çek bedeli 5000 TL olsun ve bu çek, hamili tarafından 10.01.2012 tarihinde muhatap bankaya ödenmek üzere ibraz edilsin. Çek hesabında hiç karşılık bulunmadığı için, muhatap banka kanunî garanti miktarı olan altıyüz Türk Lirasını (600 TL) ödemeye hazır olduğunu hamile önermekle yükümlüdür. Hamilin ödeme önerisini kabul etmesi üzerine⁷⁰, muhatap banka, Çek Kanunu m. 3/f. 8 hükmü uyarınca, m. 3/f. 6 hükmüne göre işlem yapmayacaktır.

Burada ilk olarak şu tespiti yapmak gerekir ki, muhatapın Çek Kanunu m. 3/f. 3 hükmü uyarınca kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarı hamile ödemesi bir “kanunî kısmî karşılık” ödemesidir⁷¹. Dolayısıyla muhatap banka, yaptığı bu kısmî ödemeyi çekin üzerine yazacak ve çek, üzerine hamilin imzası alındıktan sonra, ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi çekilerek, bu fotokopi muhatap tarafından alıkonacak, çek aslı ise, hamile iade edilecektir. Hamil bu çeki, üzerinde yazılı olan düzenleme tarihinden (örneğimize 04.05.2012) itibaren tekrar muhatap bankaya ödenmek üzere ibraz edecek ve **eğer çek hesabında karşılık varsa, ilk ibrazda ödenemeyen kısım kadarı ile hamile ödeme yapılacaktır.** Yani çek bedelinden, ödeme yapılan kanunî (kısmî) karşılık düşüldükten sonra, geri kalan tutar hamile ödenecek (örneğimize göre 5000-600=4400 TL hamile ödenecek) ve çek ilişkisi sonlandırılacaktır. Şayet çekin üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinde (04.05.2012’de) yapılan ibrazda **çek hesabında karşılık bulunmuyor ise,**

⁶⁹ Aksi görüş REİSOĞLU, *Yeni Çek Kanunu*, s. 8. Yazar, bankanın yasal ödeme yükümlülüğünün çekin keşide tarihinden sonra tekrar ibrazı ve karşılıksız işlemi üzerine doğacağı görüşünü belirtmektedir.

⁷⁰ Bununla birlikte hamil, muhataba, kanunî garanti miktarını almak istemediğini “açıkça” bildirirse, artık muhatapın kanunî ödeme yükümü ortadan kalkacaktır. Ancak bu durumda TTK m. 730/f. 1-b. 8 hükmü uyarınca, poliçelere ilişkin TTK m. 621 hükmü, çeklerde de uygulama alanı bulacağından, hamilin kısmî ödemeyi reddetme yetkisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, muhatapın kanunen ödemekle yükümlü bulunduğu miktarın “fiilen reddedildiği” durumda, çek hamili, kısmî karşılığı almaktan kaçınmış olacağından, muhatapın yasal olarak ödemekle yükümlü bulunduğu miktar oranında alacaklı temerrüdüne düşmüş sayılacak ve reddedilen kısım bakımından keşideci dışındaki çek borçlularına karşı sahip olduğu başvuru hakkını da kaybedecektir. Gerçekten de bedelleri büyük çeklerde hamil, çekin aslını bankada bırakmamak amacıyla söz konusu miktarı kabul etmek istemeyebilir ya da çek bedeli karşısında muhatapın ödemekle yükümlü bulunduğu miktar hamil açısından bir anlam ifade etmeyebilir. Kanaatimizce, hamilin kısmî karşılığı kabul etmeyeceğini muhataba bildirmesi üzerine muhatap yetkilisi, çekin üzerine kısmî karşılığın ödenmesinin kendisine önerildiği halde hamil tarafından reddedildiği şerhini düşmeli, aynı zamanda bu şerhin altına hamilin imzasını almalı ve söz konusu çekin ön ve arka yüzünün fotokopisini kendisinde saklı tutarak çekin aslını hamile iade etmelidir. Bu tespit, muhatapın hamile Çek Kanunu m. 3/f. 3 hükmü gereğince, kanunen ödemekle yükümlü bulunduğu kanunî garanti miktarını önerdiğinin, ancak hamilin bu miktarı reddettiğinin açık bir delili olacak ve bu konu ile ilgili ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda muhatap tarafından kullanılacaktır (bkz. NARBAY, *Muhatap Bankanın Sorumlu Olduğu Miktar*, s. 27-28).

⁷¹ NARBAY, *Muhatap Bankanın Sorumlu Olduğu Miktar*, s. 33 ve s. 33, dp. 40’ta belirtilen yazarlar; s. 40.

muhatap banka kanaatimizce bu durumda m. 3/f. 5-c. 2 hükmü uyarınca hareket edecek; yani, çekin ilk ibrazında ödenemeyen miktar için Çek Kanunu m. 3/f. 2 hükmü gereğince karşılıksızdır işlemi yapılacak (örneğimize göre 5000-600=4400 TL için karşılıksızdır işlemi yapılacak); ibraz tarihi ile ödememe nedeni çekin üzerine yazılarak, çek, üzerine imzası alındıktan sonra hamile geri verilecek; ön ve arka yüzünün fotokopisi ise banka tarafından saklanacaktır. Yukarıda da açıkladığımız üzere, kanunkoyucunun amacı, **çek hesabında hiç karşılık bulunmadığı ve muhatabın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarı hamile ödemediği olasılıkta, çek aslının hamilde kalması doğrudur.** Ancak her türlü duraksamanın önüne geçmek amacıyla m. 3/f. 6'nın başına "Fıkra 5, c. 2 hükmü hariç olmak üzere" ibaresinin konulması gerekir kanaatinde olduğumuzu bir kez daha belirtelim.

a) Çek Hesabında Kısmî Karşılık Bulunuyorsa: Şayet çek hesabında kısmî karşılık söz konusu ise muhatap banka, hamilin bir istemi olmaksızın kendiliğinden bu kısmî karşılığı ve Çek Kanunu m. 3/f. 3-b. b, 2) hükmü uyarınca, çek bedelini aşmamak koşuluyla, kısmî karşılığa ilave olarak çek bedelini tamamlayacak miktarın ödemesini hamile önermek zorundadır⁷². Bu durumu yukarıdaki örneğimize uygulayalım: Çekin üzerinde yazılı düzenleme tarihi 04.05.2012, çek bedeli 5000 TL ve bu çek, hamili tarafından 10.01.2012 tarihinde muhatap bankaya ödenmek üzere ibraz olunduğunda, çek hesabında 2000 TL bulunuyor olsun. Muhatap hamile, 2000 TL kısmî karşılığa ilave olarak, 600 TL de kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarı, yani 2000+600=2600 TL'nin ödenmesini teklif edecektir⁷³. Hamilin bu teklifi kabul etmesi üzerine kanaatimizce, Çek Kanunu m. 3/f. 8 hükmü uyarınca, hamile ödenemeyen 5000-2600=2400 TL için "karşılıksızdır" işlemi yapılamayacak; bu olasılıkta da, Çek Kanunu m. 3/f. 6 hükmü de uygulanmayacaktır. Bu durumda muhatap, her türlü duraksamanın önüne geçmek amacıyla, çekin üzerine sadece yapılan kısmî ödemeyi yazarak, üzerine hamilin imzasını aldıktan sonra, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisini kendisinde alıkoyarak, çek aslını hamile iade edecektir⁷⁴. Hamil bu çeki, üzerinde yazılı olan düzenleme tarihinden (04.05.2012) itibaren ibraz süresi içinde tekrar muhatap bankaya ödenmek üzere ibraz edecek ve **çek hesabında karşılık varsa, ilk ibrazda ödenemeyen kısım için (örneğimize göre 5000-2600=2400 TL) kendisine ödeme yapılacaktır.** Yani çek bedelinden, ödeme yapılan kısmî karşılık düşüldükten sonra geri kalan tutar hamile ödenecek ve çek ilişkisi sonlandırılacaktır. Şayet çekin üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinde yapılan ibrazda **çek hesabında karşılık bulunmuyor ise, muhatap banka ilk**

⁷² *Reisoğlu*, bu olasılıkta muhatabın kanunî garanti miktarını ödeme yükümlülüğünün çekin üzerinde yazılı olan düzenleme tarihinden sonra yeniden muhataba ibrazı ve kısmî "karşılıksızdır" işlemi yapılması halinde doğacağı görüşünü ileri sürmektedir (bkz. REİSOĞLU, *Yeni Çek Kanunu*, s. 10).

⁷³ *Reisoğlu*, kısmî karşılığı hamilin talep etmesi gereğinden söz etmektedir (bkz. REİSOĞLU, *Yeni Çek Kanunu*, s. 10).

⁷⁴ Aksi görüş REİSOĞLU, *Yeni Çek Kanunu*, s. 10. Yazar, bu durumda çekin aslının bankada kalacağını, fotokopisinin kendisine verileceğini ifade etmektedir.

ibrazda ödenemeyen miktar için (örneğimize göre 2400 TL) karşılıksızdır işlemi yapacak, ancak bu olasılıkta muhatap banka Çek Kanunu m. 3/f. 6 hükmü uyarınca hareket edecek, yani, çekin aslını kendisi alacak, ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi ise hamile verilecektir.

Özetle, 1 Ocak 2012 tarihinden sonra ödenmek üzere muhataba ibraz edilen ileri düzenleme tarihli bir çek karşısında muhatap banka, *çek hesabında karşılık bulunmuyorsa*, Çek Kanunu m. 3/f. 3 hükmü uyarınca kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarı ödemeyi hamile önermek zorundadır. Hamilin bu ödeme önerisini kabul etmesi üzerine, ödenemeyen miktar için Çek Kanunu m. 3/f. 8 hükmü uyarınca “karşılıksızdır” işlemi yapılmayacak, ancak kanunî garanti miktarı ödemesi çekin üzerine yazılarak, üzerine hamilin imzası alındıktan sonra çekin ön ve arka yüzünün fotokopisi çekilip, bu fotokopi muhatap tarafından alıkonularak, çek aslı hamiline iade edilecektir. Hamil, söz konusu bu çeki dayanarak düzenleyen ve diğer müracaat borçluları aleyhine hukukî takip yapamayacağı gibi, düzenleyen hakkında Cumhuriyet savcılığına suç duyurusunda da bulunamayacaktır.

Diğer taraftan hamil, muhatapın karşılıksızdır işlemi yapmaması karşısında, TTK m. 720/f. 1 hükmü uyarınca noterden bir protesto çektirmek suretiyle de düzenleyen aleyhine hukukî takip yapamayacaktır. Çünkü fıkra düzenlemesinde ileri düzenleme tarihli çekin ödenmemesi halinde, söz konusu çekle ilgili olarak “*hukukî takip yapılamayacağı*” açıkça ifade edilmiştir. Nihayet, ileri düzenleme tarihli çekle ilgili olarak kambiyo senetlerine özgü hukukî takip yoluna başvurulabilmesi ve karşılıksız çekten dolayı Cumhuriyet savcılığına şikâyette bulunabilmesi için, çekin üzerinde yazılı düzenleme tarihi itibarıyla kanunî ibraz süresi içinde bankaya ibraz edilmesi ve “karşılıksızdır” işlemi yapılması gerekmektedir.

III. Sonuç

5941 sayılı Çek Kanunu, **ortaya koyduğu amacı ile** bir ödeme aracı olan, herhangi bir vade içermeyen ve görüldüğünde ödenecek bir kambiyo senedi niteliğini taşıyan çeki, bu işlevlerinin dışına çıkarmış; kamu hukuku ağırlıklı bir yapıya büründürmüştür. Mali mevzuatta düzenlenmesi gereken konuların, temelde özel hukuk karakterli bir Kanunda yer alması da çekin aslî işlevinden saptırıldığına bir başka göstergesidir. Bu yeni durumla Türk Çek Hukuku, kanaatimizce uluslararası hukuk sisteminden de (özellikle Cenevre Yeksenak Kuralları ve mehaz hukuk) ayrılmakta; “sui generis” bir yapıya sokulmaktadır.

Bununla birlikte 5941 sayılı Çek Kanunuyla, bir çekte bulunması gereken koşullar (çekin zorunlu unsurları) üzerinde Türk Hukuk öğretisi ve uygulamasında 3167 sayılı Kanunla başlayan ve 4814 sayılı Kanunla zirve noktaya çıkan tartışmalara son verilmiş; çekin geçerliliği açısından, 6762 sayılı TTK hükümlerine yollama yapılmıştır. Bu düzenleme son derece isabetli olmuştur. Böylece bir çekin geçerli olup olmadığı, sadece, 6762 sayılı TTK’nın 692’nci ve 693’üncü maddelerine göre değerlendirilecektir.

Çek Kanunu sisteminde “tacir”, “tacir olmayan” ve “hamiline” çek şeklinde bir tür ayırımına gidilmesi de kanaatimizce yerinde olmamıştır. Özellikle bir gerçek kişi tacirin, ticarî olmayan faaliyet alanı (adî alanı) ile ilgili olarak hangi çeki kullanacağı, ne Çek Kanunundan ne de TCMB’nin 2010/2 sayılı Çek Tebliğinden anlaşılmaktadır. Bunun gibi, bir gerçek kişi tacirin adı alanlı ile ilgili bir iş için “tacir çeki” kullanması durumunda Çek Kanununda herhangi bir yaptırım öngörülmesi değildir. Ayrıca “tacir çeki”nin, “esnaf ve sanatkâr”lar tarafından da kullanılmasına kanunen olanak tanınması da kanaatimizce yerinde olmamıştır. Böylece zaten karmaşık olan yapı daha da karmaşık hale sokulmuştur.

Diğer taraftan, emre yazılması gereken bir çekin lehdar kısmına bir işletme adının yazılmış olması ya da ticaret unvanının eksik yazılması olasılıklarında, bu çeki düzenleyen kişi hakkında cezai yaptırım uygulanıp uygulanmayacağı konusu bir sorun olarak ortadadır. Bu olasılıkta, çeki düzenleyen kişi ya da kişilere kanaatimizce, Çek Kanunu m. 7/f. 9’da ifadesini bulan yaptırım uygulanmamalıdır. Çünkü **kanunkoyucu, hamiline düzenlenmesi gereken bir çeki bilerek ve isteyerek hamiline düzenleyen ya da düzenleyen kişiyi cezalandırmak istemektedir.**

5941 sayılı Çek Kanununun ortaya koyduğu sistemde, çekin muhatap bankaya ödenmek üzere ibrazında, çek hesabında karşılık bulunmuyorsa, kanaatimizce **hamilin açık bir istemi olmaksızın muhatap banka, kendiliğinden kanunî garanti miktarının ödenmesini** hamile teklif etmek durumundadır.

Tıpkı 5838 sayılı Kanunla 3167 sayılı Kanununa eklenen Geçici Madde 2 düzenlemesi ile yapıldığı gibi, 5941 sayılı Çek Kanunu Geçici Madde 1/f. 5 düzenlemesiyle, çeklerin belirli bir süreye kadar üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinden önce muhataba ibrazı “geçersiz” olarak nitelendirilmiş ve böylece Türk Çek Hukukunda “vadeli çek”e **ikinci kez** kanunen izin verilmiştir. İleri düzenleme tarihli çekler, eğer yeni bir uzatma olmazsa, 1 Ocak 2012 tarihinden sonra, üzerinde yazılı bulunan ileri düzenleme tarihinden önce muhatap bankaya ödenmek amacıyla ibraz edilebilecektir. Ancak yapılacak bu ibraz ve sonuçları, 5941 sayılı Çek Kanunu m. 3/f. 8 hükmünde özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre, ileri düzenleme tarihli çek, üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinden önce ödenmek üzere ibraz edildiğinde, çek hesabında karşılık varsa muhatap bu karşılığı hamile ödemek zorundadır. Aksi takdirde muhatap, “karşılığı bulunan çek bedelini ödemeyen banka” olarak değerlendirilecek ve hakkında yaptırım uygulanacaktır.

İleri düzenleme tarihli bir çekin 1 Ocak 2012 tarihinden sonra, üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce ödenmek üzere muhataba ibrazında, çek hesabında hiç karşılık bulunmuyorsa, muhatap banka, kanaatimizce Çek Kanunu m. 3/f. 3 hükmü uyarınca kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın ödemesini hamile önermekle yükümlüdür. Şayet hamil, bu ödeme önerisini kabul ederse, muhatap banka, çek üzerine kısmî ödemeyi yazmalı, çek üzeri-

ne hamilin imzasını alarak, “karşılıksızdır” işlemi yapmadan çekin ön ve arka yüzünün fotokopisini kendisinde alıyup, çek aslını hamile iade etmelidir. Hamil, bu çeke dayanarak düzenleyen ve diğer müracaat borçluları aleyhine hukukî takip yapamaz ve düzenleyen hakkında Cumhuriyet savcılığına suç duyurusunda da bulunamaz. Söz konusu çek, üzerinde yazılı düzenleme tarihinde muhataba tekrar ibraz edildiğinde çek hesabında karşılık bulunmuyorsa, muhatap kanunen ödemekle yükümlü olduğu ve ödediği tutarı çek bedelinden düşükten sonra kalan miktar için “karşılıksızdır” işlemi yapmalı, ibraz tarihi ile ödememe nedenini çekin üzerine yazarak, üzerine hamilin imzasını aldıktan sonra, çek aslını hamile geri vermelidir. Çekin ön ve arka yüzünün fotokopisi ise, saklanmak üzere muhatap bankada kalmalıdır. Kanunkoyucu m. 3/f. 5-c. 2 düzenlemesi ile hesapta hiç karşılığın bulunmadığı ve muhatapın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın hamile ödendiği olasılıkta, çek aslının hamilde kalmasını amaçlamıştır.

Çek, üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinden önce ödenmek üzere muhataba ibraz edildiğinde (1 Ocak 2012 tarihinden sonra), çek hesabında kısmî karşılık bulunuyorsa, muhatap, bu kısmî karşılığa, çek bedelini aşmamak koşuluyla, kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarı da eklemeli ve hamile ödeme önerisinde bulunmalıdır. Eğer hamil bu öneriyi kabul ederse, ödenemeyen kısım için karşılıksız işlemi yapılmayacak, çekin ön ve arka yüzünün fotokopisi çekilip muhatap banka tarafından alıkonacak, çek aslı ise hamile iade edilecektir. Bu durumda da hamil ödenemeyen miktar için hukukî takip olanağına sahip değildir. Çek, üzerinde yazılı olan ibraz tarihinde ödenmek üzere ibraz edildiğinde, çek hesabında karşılık bulunmuyorsa, muhatap banka m. 3/f. 6 hükmünce işlem yapacaktır. Buna göre, ödenemeyen kısım için “karşılıksızdır” işlemi yapıldıktan sonra, çekin ön ve arka yüzünün onaylı fotokopisi hamile verilecek, çek aslı ise muhatap banka tarafından saklanacaktır.

